

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**PIRMSSKOLAS SKOLOTĀJA UN BĒRNU VECĀKU
JURIDISKĀ KOMPETENCE**

MAGISTRA DARBS

Autors: **Tatjana Esmāne**

Studenta apliecības Nr.: te13003

Darba vadītājs: profesore Dr. paed. Emīlija Černova

RĪGA

2015

ANOTĀCIJA

Tēma: „Pirmsskolas skolotāja un bērnu vecāku juridiskā kompetence”.

Darbs apjoms: 4 tabulas, 16 attēli, 59 literatūras vienības. Darba apjoms ir 59 lapas.

Darba vadītāja – profsore, dr .paed E.Černova.

Darba mērķis – izpētīt juridiskās kompetences teorētiskos aspektus un noteikt tās esamību pirmsskolas skolotājiem un bērnu vecākiem.

Teorētiskajā daļā aplūkots kompetences jēdziens, tā būtība un struktūra analizētas pirmsskolas skolotāja un vecāku tiesības un pienākumi atbilstoši normatīvajiem aktiem(Erpenbeck, Andersone, Dombrovska, Čehlovs, Čehlova, Homiča, Garleja).

Praktiskajā darba daļā analizēts bērnu vecāku un skolotāju juridiskās kompetences saturs Daugavpils X pirmsskolas izglītības iestādē, veikta datu apstrāde un rezultātu analīze.

Darba nobeigumā ietverti galvenie secinājumi, kuri veidoti atbilstoši sākotnēji izvirzītajiem uzdevumiem un hipotēzei.

Darbs izmantojams pirmsskolas izglītības iestādēs kā palīgmateriāls gan pirmsskolas skolotājiem, gan arī bērnu vecākiem.

ANNOTATION

Research theme: "Pre-school teacher and parents in the legal competence".

Research consists: 4 tables, 16 pictures, 59 bibliography sources. The volume of research is 59 pages.

Research consultant –prof., dr.paed., E.Černova.

The aim of the research: to study the theoretical aspects of legal competence and determine its existence for pre-school teachers and parents.

The theoretical part of the research deals with the concept of competence, its nature and structure, analyzed preschool teacher and parental rights and obligations under the law Erpenbeck, Andersone, Dombrovska, Čehlovs, Čehlova, Homiča, Garleja).

Practical part of the research deals with analysis of parents and teachers legal competence content in the X Daugavpils pre-school educational institution, data processing and analysis of results.

The summary of the research includes the main conclusions, which are made according to the research objectives and hypothesis.

The research is helpful for preschool institutions as supporting material for teachers and parents.

SATURS

Ievads.....	5
1. Kompetences mūsdienu izglītības telpā.....	7
1.1. Kompetences jēdziens, tā būtība un struktūra.....	7
1.2. Personālo, darbības un pārmaiņu kompetenču skaidrojums	11
2. Juridiskās kompetences raksturojums.....	14
2.1. Juridiskās kompetences jēdziens un būtība.....	14
2.2. Juridiskās kompetences saturs pirmsskolas skolotāju profesionālajā darbībā.....	17
2.3. Bērnu vecāku un pirmsskolas skolotāju juridiskā kompetence pirmsskolas izglītības iestādes darbības praksē pasaulē un Latvijā.....	28
3. Bērnu vecāku un skolotāju juridiskās kompetences pilnveides pieredze Daugavpils X pirmsskolas izglītības iestādē.....	35
3.1. Pētījuma organizēšana un metodika.....	35
3.2. Pētījumā iegūto datu analīze.....	37
3.3. Bērnu vecāku un pirmsskolas skolotāju juridiskās kompetences pilnveides programmas izstrāde.....	50
Nobeigums.....	54
Izmantotie avoti un literatūra.....	57

IEVADS

Mūsdienu strauji mainīgajā pasaulē notiekošās sociāli ekonomiskās pārmaiņas, dinamiskais dzīvesveids, ir izaicinājumi, kuriem ir nepieciešama atbilstoša pieeja, kas skar cilvēku visā dzīves garumā. Paradigmu maiņa izglītībā un audzināšanas procesā nosaka jaunas tendences šo procesu organizēšanā. Vērtību maiņa ietekmē ikviena cilvēka uzskatu sistēmu, dzīves redzējumu. Tāpēc, nenoliedzami, šis pārmaiņu laiks nosaka nepieciešamās pārmaiņas personības attīstībā un izaugsmē.

Līdzīgi kā informācijas sabiedrība kļūst par zināšanu sabiedrību, notiek arī kvalifikāciju sabiedrības pārveidošanās par kompetenču sabiedrību. Veidojot demokrātisku izglītības telpu mūsdienu Eiropā, ir nepieciešama sabiedrības atbildība, sociālā partnerība un spēja mainīties un pilnveidoties. (*Izglītības attīstības nostādnes 2014.- 2020. gadam*). Kompetences 21. gadsimta izglītības kontekstā ir definētas kā sevis organizētas un vadītas garīgas un fiziskas darbības; kā pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes, personiskās, sociālās un metodiskās spējas darba vai citu mācību situācijās un profesionālajā un personīgajā attīstībā; kompetences saistītas ar atbildību un autonomiju (pienākumu un tiesību aspektā). (*Erpenbeck, 2006*)

Kompetences kā personas patstāvīgas domāšanas un radošas darbības pamats ir pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes un personiskās, sociālās vai metodiskās spējas darba vai mācību situācijās, profesionālajā un personīgajā attīstībā. Eiropas savienība aicina izkopt tās mūža garumā, atjaunojot tās ar aizvien jaunām zināšanām. (*Joint Progress Report KEY COMPETENCES „Education and Training”*).

Kompetences paver plašas iespējas personības darbībā, tādejādi rosina pieņemt pareizus lēmumus, kritiski izvērtēt situācijas, veidot savstarpējās attiecības uz vērtību pamata. Šajā kontekstā būtiski ir runāt par juridiskās kompetences nozīmi pirmsskolas izglītības procesā. Juridiskā kompetence attīstāma un pilnveidojama gan skolotājiem, gan bērnu vecākiem, tādejādi, nodrošinot jaunas iespējas situāciju un problēmu risināšanā.

Juridiskā kompetence paver plašas iespējas saskatīt jaunus risinājumus, iedziļināties procesos un palīdz pārorientēties. Juridiskā kompetence ir balsts bērna vecāku un skolotāja sadarbībā, jātā sekmē saskarsmes spēju izaugsmi, veicina skolotāja un vecāku konstruktīvu sarunu, dialogu organizēšanu un nodrošina plānošanas, izvērtēšanas funkciju izpildi. Tāpat juridiskā kompetences stabilizē problēmsituācijas risināšanas gaitu, ļauj bērnu vecākiem, skolotājam izprast problēmas cēloņus un paredzēt sekas.

Balstoties uz dokumentu izpēti, aktualitātēm mācību un audzināšanas procesa organizācijas jomā un literatūras analīzi, tika izvēlēta maģistra darba tēma: Pirmsskolas skolotāja un bērnu vecāku juridiskā kompetence.

Pētījuma mērķis: izpētīt juridiskās kompetences teorētiskos aspektus un noteikt tās esamību pirmsskolas skolotājiem un bērnu vecākiem.

Darba uzdevumi:

- noskaidrot kompetences jēdziena teorētiskos virzienus;
- izanalizēt profesionālo darbības kompetenču būtību un nozīmi;
- izpētīt juridiskās kompetences saturu;
- atklāt jaunas iespējas skolotāja un vecāku darbībā, kas palīdzētu stabilizēt viņu izpratni par juridisko kompetenci;
- izpētīt pirmsskolas skolotāju un bērnu vecāku juridiskās kompetences esamību;
- apkopot pētījuma rezultātus, veikt salīdzinošo analīzi un sniegt ieskatu rezultātu izvērtējumā;
- pamatojoties uz pedagoģiskās, psiholoģiskās un metodiskās literatūras analīzi, izstrādāt programmu pirmsskolas izglītības iestādes bērnu vecāku un skolotāju juridiskās kompetences attīstīšanai un pilnveidošanai.

Pētījuma priekšmets: juridiskās kompetences pilnveidošana.

Pētījuma objekts: pirmsskolas pedagoģiskais process.

Pētījumā izmantotās metodes:

- zinātniskās literatūras analīze;
- kvalitatīvā dokumentu analīze (noteikumi, koncepcijas, programmas);
- aptauja.

Pētījuma hipotēze: ja pirmsskolas izglītības iestādes skolotāji un bērnu vecāki pilnveido savas zināšanas, prasmes un attieksmes juridiskajos jautājumos, attīsta personīgo juridisko kompetenci, tad savstarpēja sadarbība „vecāks-skolotājs” norit sekmīgāk.

Pētījuma bāze: Daugavpils X pirmsskolas izglītības iestādes skolotāji un bērnu vecāki.

1. KOMPETENCES MŪSDIENU IZGLĪTĪBAS TELPĀ

1.1. Kompetences jēdziens, tā būtība un struktūra

Kompetences jēdziena izpratne ir plaši raksturota dažādos aspektos, atklājot neviennozīmīgu skatījumu un atšķirīgus izpētes fokusus. Literatūrā plaši reprezentēta zināšanu, prasmju un attieksmju vienotība kompetences struktūrā, reflektēta kā indivīda spēja, balstoties uz zināšanām, rīkoties adekvāti un situatīvi atbilstoši.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca jēdzienu skaidro divējādi: kā nepieciešamās zināšanas, pieredzi un izpratni kādā noteiktā jomā un prasmi šīs zināšanas un pieredzi izmantot darbībā vai kā piekritību, pilnvaru kopumu un atbildību kādā noteiktā jomā, kas pamatojas uz personas zināšanām un prasmēm (*Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*).

R. Garleja (2006) kompetenci definē kā uzņēmību, gatavību darbībai, subjekta izziņas vajadzību, spējas, kas nodrošina sekmīgu darbības veikšanu. Mūsdienu pedagoģiskais process izvirza augstas prasības pedagoga personībai, kur profesionālā kompetence sevī ietver padziļinātas zināšanas, nepārtraukti pilnveidoties, sadarboties ar vecākiem.

Skatot tēmu padziļināti, būtiski bija iepazīties ar dažādu zinātnieku atziņām. Autoru (Komenskis, Pisarenko, Zelmenis, Šmite, Students) skatījums tika apkopots tabulā (skat. 1.1.tabulu).

1.1.tab. Autoru skatījums un pieejas pienākumu un tiesību jautājumā, akcentējot būtiskākās kompetences (Esmāne, 2014)

AUTORS	GALVENĀS ATZIŅAS
J. A. Komenskis (Citēts no Pisarenko, 1981)	Izstrādāja audzināšanas kodeksu. Norāda kā skolotājam jāizturas pret sava darba pienākumiem. Uzsver skolotāja amata cildenumu. Tā pienākums – skolotājam jābūt rosīgam, godīgam, neatlaidīgam izvirzīto mērķu sasniegšanā.
V. Zelmenis (2000)	Uzsver pedagoģiskā takta nozīmi. Taktiskums – nosaka uzvedības normu ievērošanu. Pedagoga māka veidot attiecības ar vecākiem, saviem audzēkņiem, darbabiedriem, neaizvainojot un nepazemojot viņu pašcieņas jūtas.
A.Šmite (2004)	Akcentē pārmaiņu laiku izglītībā, līdz ar to pārmaiņas skar attiecības. Nepieciešama harmonija un uzticība saviem principiem, reāla

	attieksme pret izmaiņām.
J.A. Students (1933)	Uzsver vecāku – skolotāju vienotības nodrošinājumu. Kopīga tieksme pēc iekšēja cilvēka veidošanas. Akcentē pienākumu patiesumu, taisnīgumu, tikumisko labumu.
A.Dauge(1928)	Skolotāja pienākums ir izprast kādas uzvedības cēloņus. Jāmēģina iedziļināties cilvēka dvēseles dzīvē.
Ščoloka (1989)	Skolotāja morālais barometrs – pedagoģiskā sirdsapziņa jābūt augstākā mērā jūtīgam.
Tierri, Carr (2010)	Uzskata, ka 21.gs. ētikas jautājumi ir kļuvuši sarežģītāki, jo tos veicina savstarpējo attiecību modeļu maiņa. Nepieciešama skolotāju izglītība ētisko jautājumu risināšanā.
V.Simikins (2006)	Akcentē psiholoģiskās kompetences trūkumu – skolotājiem un vecākiem. Tas traucē audzināšanas procesu kopumā. Pedagoģiskās pieejas kļūst neefektīvas.
Lefrancois (2005)	Skolotāju kompetence un galvenais pienākums ir bērna garīgā potenciāla attīstīšana, lēmumu pieņemšana, karjeras izaugsme.
Bohlin (1999)	Skolotājam jābūt uzmanīgam personīgo viedokļu izteikšanā. Ētiskie jautājumi ir sarežģīti un neviennozīmīgi.

Visas Eiropas valstis pēdējos gados pievēršas kompetenču jautājumam izglītībā. Jāatzīst, ka ir panākumi šajā jomā un progress jo kompetenču aktualitāte tiek iestrādāta izglītības politikas dokumentos, gan izglītības saturā kopumā. Valstu pieejas šajā jautājumā tomēr atšķiras. Daļai no valstīm pamat kompetenču apguves pilnveidi nosaka valsts stratēģijas, bet citas pievēršas tikai atsevišķām kompetencēm, taču īsteno valstiski koordinētas iniciatīvas šo kompetenču veicināšanai.

Lai izprastu kompetenču būtību un nozīmi, ir jāiedziļinās kompetences saturā.
Kompetences saturu veido:

- zināšanas – teorijas pielietošana;
- prasmes – problēmu risināšana;
- attieksmes – atbildība, lēmumu pieņemšana, spēja organizēt, saskarsme;
- zināšanu iegūšana – prasme mācīties, teorijas veidošana;
- prasmju maiņa – formulēšana, sintēze, vispārināšana;

- attieksmju maiņa – spēja kritiski vērtēt, tikumība.

Taču ir jārunā arī par prasmju grupām, kas veido pamat kompetences:

- kognitīvās (apgūt un pielietot zināšanas);
- afektīvās (izvēlēties vērtības);
- sociālās (sadarbības un komunikācijas);
- attīstošās (novērošana, pētīšana, klasificēšana, problēmu risināšana);
- personiskās (pašiniciatīva, motivācijas veidošana) (*Gammon, 2001*).

Kompetence atklājas gan procesuāli, gan rezultatīvi un tās priekšmetiski saturisko struktūru nosaka divi komponenti, kas atrodas mijiedarbībā. Pirmo no tiem veido individuālajā pieredzē pamatotas kognitīvās, emocionālās, voluntārās, sociālās, fiziskās, meta kognitīvās spējas, kas ir cilvēka individuālais potenciāls. Otru – pašpieredzes, citu un pasaules pieredzes gūšanas iespējas. Savukārt pašpieredzi veido personiski nozīmīgas zināšanas, dzīves darbībā iegūtās prasmes un attieksmes pret sevi, citiem, pasauli (*Tiļļa, 2005*).

Četri izglītības balsti – mācīties zināt, mācīties darīt, mācīties kopā un mācīties būt, ko par galvenajiem izglītības attīstībai 21.gadsimtā izvirzīja Ž. Delora vadītā Starptautiskā Izglītības komisija, laika gaitā ir ieguvuši papildus šķautnes. Iemācīties mācīties, mācīties pārveidot un mācīties kļūt –šie trīs aspekti vēl skaidrāk apliecina kompetenču īstenošanu – nepārtrauktu sevis un apkārtējās vides pilnveidi, izprotot likumsakarības un atzīstot vērtības. 21. gadsimta prasmes, piemēram, tādas kā radošums, kritiskā domāšana, komunikācija, sadarbība un citas, ir nepieciešamas, lai būtu iespējams pielietot iegūtās zināšanas un veiksmīgi strādāt.

Kompetences izpratne tiek saistīta ne tikai ar prasmju kopumu un nozarei atbilstošu kvalifikāciju, bet arī ar audzināšanas ideāla uzstādījumu. Šī ideja paver jaunu, duālu skatījumu uz vecāku pedagoģiskās kompetences skaidrojumu bērna audzināšanas procesā. Viens aspekts vēsta par vecāku pedagoģiskās kompetences pilnveides nepieciešamību, lai uzlabotu audzināšanas kvalitāti un sekmētu bērna attīstību, tādējādi orientējot audzināšanu uz noteiktu ideālu. Savukārt otrs raksturo „optimālo”, „fleksiblo” vecāku kā audzināšanas ideāla arhetipu. Vecāku pedagoģiskās kompetences jēdziena kompleksumu un multidimensionalitāti pamato uz to attiecināmie literatūrā identificētie kompetences tipi, veidi –personīgā, individuālā kompetence, kā arī sociālā kompetence, kas norāda ne tikai uz indivīda līmeni vecāku pedagoģiskās kompetences izpratnē, bet arī paplašina to sociālā kontekstā, likumsakarīgi veidojot jēdziena izpratnes variācijas. Vecāku kompetence audzināšanā atklāta kā līdzsvarotas cilvēka dzīves darbības veicinātāja. Šādā perspektīvā vecāku pedagoģiskā kompetence

uzlūkojama kā viens no personības dzīves kvalitāti sekmējošiem faktoriem gan vecākiem, gan bērniem. Vecāku pedagogiskās kompetences sekmēšana ir būtisks pozitīvas bērna attīstības priekšnoteikums un viņa dzīves kvalitātes rādītājs.

Kompetences raksturojumā uzsvērts darbības princips (*Melton, 1997*), kas izpaužas iespējās kompetenci izvērtēt un pārbaudīt procesuālajā raksturā un nepārtrauktā orientācijā uz pilnveidi (*Tiļļa, 2005*).

Kompetenču jautājumam ir pievērsušies daudzi autori. Ļoti izsmeloši tas apskatīts A.Homičas pētījumā. No autores minētajiem dažādajiem kompetences skaidrojumiem gribētu pievērst uzmanību skatījumam uz meta kompetenču teoriju. A.Homiča, analizējot Orseja meta kompetenču teoriju, norāda uz sekojošām kompetencēm:

- pluralitātes kompetence, kas ļauj tikt galā ar kompleksām nedrošām un neviennozīmīgām situācijām,
- transversalitātes kompetence - spēja nodrošināt pārejas no viena posma uz citu, noslēdzot vienu periodu, saskatīt iespējas iepriekšējās un jaunās pieredzes saistīšanai,
- vērošanas kompetence – spēja vērot sevi un citus, izprotot atšķirīgo redzes viedokļos un saskatot iespējas situācijas tālākai attīstībai,
- refleksijas kompetence – spēja saskatīt jēgu un produktīvi tikt galā ar traucējošiem faktoriem, sociāli komunikatīvā kompetence kā spēja analizēt, veidot un vadīt sociālās situācijas,
- metožu kompetence kā spēja modelēt jaunas darbības situācijas,
- estētiskā kompetence un paškompetence kā spēja saistīt pašnovērošanu ar vides dinamiskajiem procesiem un, saglabājot līdzsvaru, veidot nākotni.

Pēc A.Homičas(2010) domām, tās ir meta kompetences, kas ir vērstas nevis uz profesionālajām zināšanām un prasmēm, kas tiek ārēji vērtētas, bet ir apskatāmas kā personības iekšējais potenciāls, kas vajadzīgs dzīves darbību veikšanai un līdzās kuram ir nepieciešamas specifiskās un mainīgās priekšmeta kompetences. Starp dažādām kompetencēm pastāv saistība un mijiedarbība, kas padara ļoti sarežģītu to teorētisku nodalīšanu, jo praktiski tās ir cieši savijušās.

Līdzās kompetences kā prasmju un kvalifikācijas kopumam, min kompetentu cilvēku kā audzināšanas ideālu un kompetenci kā stratēģisku mērķi un izglītības kvalitātes analītisko kategoriju. Tieši šīs kompetences raksturojums visvairāk sasaucas ar pasaules uzskata koncepciju un parāda, ka pasaules uzskats ir kompetences pamats(*Homiča, 2003*).

Daudzos avotos tiek minēta darbības kompetence vai profesionālās darbības kompetence kā integratīva kompetence, kas ietver virkni subkompetenču vai faktiski spēju kopu, kas nepieciešamas konkrētajai nozarei. Arī juridiskā kompetence ir skolotāja profesionālās darbības neatņemama sastāvdaļa, kura palīdz ikdienā realizēt katra individuālo profesionālo meistarību.

1.2. Personālo, darbības un pārmaiņu kompetenču skaidrojums

Personālās kompetences ir vērojamas pieaugušo darbībā, kas saistīta ar profesionālo darbību.

Profesionālā kompetence kā jēdziens ir David McClelland 1960- tajos gados ieviests jēdziens, lai aprakstītu zināšanas, prasmes un attieksmes, kas parādās specifiskā uzvedībā, rakstura īpašībās, vērtībās un motīvu dispozīcijās izpildot kādu darbu vai lomu. Vēsturiski iezīmējas trīs jēdziena pamatnozīmes:

- 20.gs. 70.-80. gados - kompetences kā izmērāmas un pārbaudāmas rezultatīvās prasmes, kuras var tik konstatētas kādas apmācības posma noslēgumā (*Tiļļa, 2004*).
- 20.gs. 80.-90. gados – kompetence kā kvalifikācija: zināšanu, prasmju un attieksmju komplekss, kas nepieciešams konkrētas profesionālās darbības veikšanai (*Tiļļa, 2004*).
- Pēc 20.gs. 90-tajiem gadiem – kompetence kā analītiska kategorija, kas tiek lietota subjekta konkrētas darbības kvalitātes līmeņa noteikšanai (*Tiļļa, 2004; Rutka, 2010*).

Organizāciju psiholoģijā un personāla vadības teorijās kompetenču sistēma sāka veidoties kopš 60.- 70.gadiem. Kompetence tiek definēta kā personas pamatraksturojums, kurš ir cēloniski saistīts ar efektīvu vai izcilu darba izpildījumu (*Boyazis, 1982*). Kompetences ietver nodomu, darbību un rezultātu. 1991. gadā kompetenču novērtēšanas modeli izmantoja vairāk nekā 100 pētnieku 24 valstīs (L.M. Spenser, D.C.McClelland, S.M. Spenser). Rezultātā ir izveidota kompetenču datu bāze, kas ietver vairāk nekā 700 ekspertu sistēmu izveidotus kompetenču modeļus dažādām sfērām. Latvijā ir izstrādātas kompetences lielākajos uzņēmumos un personāla atlases kompānijās pārsvarā vadošajam personālam. Tāpat problēma ir, ka darbinieku mācības (amatapmācība, attīstības, prasmju pilnveidošana) netiek plānotas saistībā ar uzņēmumā esošo kompetenču modeli. Cilvēkresursu kapitāla vadībā izšķir uzņēmuma kompetences, amata kompetences un darbinieka kompetences.

Amata kompetences tiek noteiktas amata aprakstā, kurā ir noteiktas zināšanas un prasmes konkrētām darba situācijām un noteiktai darba veikšanas kvalitātei. Darbinieka kompetences ir konkrētā darbinieka spējas pielietot un izmantot zināšanas un prasmes noteiktu uzdevumu veikšanai (*Dombrovska, 2009*).

Darbinieka kompetences veido un lielā mērā ietekmē:

- personiskie motīvi, vajadzības, intereses, attieksmes un vērtības;
- personības rakstura īpašības: paškontrolē, spēja strādāt stresa apstākļos;
- profesionālā izglītība un zināšanas;
- tehniskās prasmes un iemaņas (*Дружилов, 2010*).

Erpenbeks personālās kompetences definē kā personas sevis organizēšanas dispozīciju darboties refleksiīvi, tas nozīmē sevi novērtēt, darboties produktīvi, rīkoties adekvāti, attīstīt sevis motivāciju un sevi kā personību, savu talantu, centienus pēc mērķiem un to visu darīt darbā – attīstot sevi radoši un mācoties. Šajā kompetenču klasē raksturīgākās pazīmes ir:

- lojalitāte;
- personīgā atbildība;
- normatīvās attieksmes;
- sevis vadība;
- radošums, atvērtība pārmaiņām;
- spēja risināt konfliktus;
- elastīgums un emocionalitāte;
- sevis kontroles spējas (*Erpenbeck, 2003*).

Darbības un pārmaiņu kompetences tiek skaidrotas kā personas sevis organizēšanas dispozīcija darboties aktīvi un saskaņā ar savu vēlmi mainīties.

Šī dispozīcija spēj apvienot personas emocijas, motivācijas, spējas un pieredzes, kā arī visas kompetences – personālās, profesionāli metodiskās un sociāli komunikatīvās, integrējot tās vienotā gribas ierosmē un veiksmīgi realizējot savu rīcību:

- lemt spēja, gatavība inovācijām, mērķtiecība, mobilitāte, enerģija;
- kognitīvās kompetences – koncentrēšanās un vērtīgums, elastīgums, kompleksā domāšana, atmiņa, plānošana un vadīšana, radošums (*Tauriņa, 2013*).

Profesionāli metodiskās kompetences ir ļoti būtiskas mācību un audzināšanas procesā. Šīs kompetences raksturo spēja un gatavība patstāvīgi atrast risinājumu veidus darba uzdevumiem.

Profesionāli metodiskās kompetences ietver sevī:

- spēju rīkoties ar informāciju;
- domāšanas un spriestspējas procesus;
- spēju saskatīt kopsakarības;
- spēju domāt sistemātiski un saistīti;
- radošuma spēju;
- problēmu risināšanas spēju.

Pēc autoru Heises un Erpenbeka atzinuma šīs kompetences var pieskaitīt pie vienas kategorijas, taču tās var konstruēt un novērot atsevišķi (skat. 1.2. tabulu).

1.2. tab. Metodisko un profesionālo kompetenču salīdzinājums (Erpenbeck, 2003)

Metodiskās kompetences	Profesionālās kompetences
Analītiskā domāšana	Vispārīgas zināšanas
Konceptuālā spēja	Profesionālās zināšanas
Strukturālā domāšana	Organizatoriskās spējas
Spēja saskatīt kopsakarības un pārmaiņas	Zināšanas ekonomikā
Nepārtrauktas attīstības spēja	Profesionālās spējas un prasmes

Dotās kompetences ir nozīmīgas audzināšanas procesa virzībā, jo tās paredz skolotāja un vecāku aktīvu, atvērtu un radošu darbību un rosina uz savstarpējo sadarbību.

2. JURIDISKĀS KOMPETENCES RAKSTUROJUMS

2.1. Juridiskās kompetences jēdziens un būtība

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija paredz, ka īpašs uzsvars jāliek uz pirmsskolas izglītību, jo valstīs, kuras mērķtiecīgi investē pirmsskolas vecuma bērnu izglītošanā un audzināšanā, ir daudz labāki skolēnu panākumi un lielāka sociālā vienlīdzība (*OECD, 2001*). Palielinoties vecāku noslodzei darba tirgū, ir jāveido daudzveidīgs, kvalitatīvs un visiem pieejams pirmsskolas un bērnu aprūpes pakalpojumu piedāvājums. Prioritārie ilgtermiņa rīcības virzieni Izglītības pieejamība un pārmaiņas izglītības procesa organizācijā 142 punkts paredz, ka pirmsskolas izglītības un aprūpes nodrošināšanā nepieciešama sadarbība starp vecākiem, lai maksimāli uzlabotu pakalpojumu atbilstību bērna un ģimenes vajadzībām (*Latvija 2030*).

Strādājot pirmsskolas izglītības iestādē, skolotājam jābūt rīcībspējīgam orientēties jaunās situācijās, apstākļos, kas bieži vien ir saistīti ar sociāla rakstura problēmām. Pedagoģis mūsdienās ir nonācis apstākļos, kas raksturojas ar ģimeņu daudzšķautņaino attieksmi pret izglītības un audzināšanas procesu kopumā, ar nepieciešamību zināt un izprast tiesiskos pamatus, likumības, uz kurām balstās attiecību regulēšana sabiedrībā. Tāpat ir jāakcentē vecāku attieksmes, vērtības un pozīcija attiecībā pret pirmsskolas izglītības iestādes komandu.

Zinātniece D. Kukele (*2002*) uzsver, ka ļoti būtiski ir izprast darba tiesiskos aspektus, jo tas rada drošību un ātru adaptēšanos pārmaiņām.

Abām pusēm svarīgi ir izprast juridiskos aspektus, kas ikdienā pavada pedagoģisko procesu. Viennozīmīgi var teikt, ka juridiskās zināšanas, prasmes un iemaņas gan skolotājiem, gan vecākiem ir būtiskas, jo tās palīdz apzināt tiesības un pienākumus, aptver noteikumu, instrukciju, normatīvo dokumentu kopumu, regulē bērna vecāku, pirmsskolas izglītības iestādes personāla darbību. Skaidrs, ka juridiskās kompetences ietvaros ir nozīmīgi aplūkot visas kompetenču grupas, jo tās ir savstarpēji saistītas.

Jāņem vērā to, ka pirmsskolas izglītības iestāde ir daudzfunkcionāla institūcija, kuras pamatdarbība ir izglītības programmu īstenošana, taču vienlaikus tai ir jānodrošina arī administratīvās un vadības funkcijas (*Šmite, 2004*).

Mūsdienās pirmsskolas izglītības iestādes skolotāja darbs kļūst īpaši komplicēts un atbildīgs. Organizējot mācību un audzināšanas procesu, vērā ņemami ne tikai programmas un

standarti, bet arī tiesiskie regulējumi, respektīvi, pedagogam jāvadās pēc konvencijām, pamatnostādņēm un likumiem valstī.

F. Drakers uzsver, ka 21. gadsimtā procesiem sabiedrībā jābūt veidotiem uz zināšanu pamata .

Līdzīgi kā informācijas sabiedrība kļūst par zināšanu sabiedrību, notiek arī kvalifikāciju sabiedrības pārveidošanās par kompetenču sabiedrību. Veidojot demokrātisku izglītības telpu mūsdienu Eiropā, ir nepieciešama sabiedrības atbildība, sociālā kohēzija, sociālā partnerība un spēja mainīties un pilnveidoties (*Izglītības attīstības nostādnes 2014.- 2020. gadam*).

Kompetences 21. gadsimta izglītības kontekstā ir definētas kā sevis organizētas un vadītas garīgas un fiziskas darbības; kā pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes, personiskās, sociālās un metodiskās spējas darba vai citu mācību situācijās un profesionālajā un personīgajā attīstībā; kompetences saistītas ar atbildību un autonomiju (pienākumu un tiesību aspektā) (*Erpenbeck, 2003*).

Kompetences kā personas patstāvīgas domāšanas un radošas darbības pamats ir pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes un personiskās, sociālās vai metodiskās spējas darba vai mācību situācijās, profesionālajā un personīgajā attīstībā.

Eiropas Savienības izglītības vadlīnijas iesaka attīstīt pamatkompetences:

- komunikācijas kompetence;
- svešvalodu kompetence;
- kompetences tehnoloģijās;
- mācīšanās kompetence;
- sociālās un pilsoniskās kompetences;
- pašiniciatīva un uzņēmējdarbības kompetence;
- kultūras kompetence.

Eiropas savienība aicina izkopt tās mūža garumā, atjaunojot tās ar aizvien jaunām zināšanām (*Joint Progress Report KEY COMPETENCES „Education and Training”*).

Izglītības kontekstā ar jēdzienu kompetence saprot personas iniciatīvu veikt sevis organizētas garīgas un fiziskas darbības, šajā jēdziena izpratnē iniciatīvu definē kā uzņēmību sevi organizēt. Kompetences saistībā ar personas atbildību un autonomiju veido:

- dinamisku kognitīvo un metakognitīvo prasmju kombināciju;
- spēju pielietot un izprast iegūtās zināšanas;
- starp personu, intelektuālās un praktiskās iemaņas un ētiskās vērtības.

Kompetences paver plašas iespējas personības darbībā, tādejādi rosina pieņemt pareizus lēmumus, kritiski izvērtēt situācijas, veidot savstarpējās attiecības uz vērtību pamata.

Juridiskās kompetence ir neatņemama pedagogu profesionālās kompetences sastāvdaļa, un tās būtība izpaužas nepieciešamībā zināt ne tikai savus pienākumus un tiesības, bet arī orientēties likumdošanā, kas skar katra profesionālo darbību.

Izglītības iestādes vadītājam un vadītāja vietniekam audzināšanas darbā, sociālajam pedagogam un psihologam, kurš strādā ar bērniem, kā arī vispārējās izglītības (tai skaitā pirmsskolas), profesionālās izglītības un interešu izglītības pedagogam nepieciešamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā (*Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.¹ panta pirmā daļa*).

Ministru kabineta noteikumi NR. 662 „Noteikumi par pedagogiem nepieciešamo izglītību un profesionālo kvalifikāciju un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kārtību” paredz, ka tādas tēmas kā „Bērnu tiesību aizsardzība” un „Vardarbības pret bērnu un vardarbības bērna ģimenē atpazīšana un novēršana” ir ietverami pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas modulī.

Zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā ir nepieciešamas arī jebkurai citai personai, tostarp vecākiem, ja ar tās lēmumu, faktisko rīcību vai cita veida darba vai dienesta pienākumu veikšanu tiek vai var tikt skartas bērna tiesības un tiesiskās intereses.

Piemēram, pirmsskolas skolotājam, stājoties darbā, apmācība jānodrošina gada laikā pēc tam, kad persona ir pieņemta darbā. To nosaka Ministru kabineta 2014.gada 1.aprīļa noteikumi Nr.173 “Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu”.

Tāpat gan darba devējam, gan vecākiem, kuru bērns būs ciešā saskarē ar skolotāju, ir nepieciešams zināt, ka šī persona nav sodīta. Tāpēc, pieņemot darbā un ne retāk kā reizi gadā darba devējam jāpārbauda personas sodāmība (*atbilstība Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta piektajā un sestajā daļā noteiktajām prasībām*).

To nosaka Ministru kabineta 2014.gada 15.aprīļa noteikumi Nr.195 ”Kārtība, kādā tiek izvērtēts, vai atļauja strādāt par pedagogu personai, kas bijusi sodīta par tīšu kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, nekaitēs izglītojamo interesēm”.

Juridiskā kompetence ir neatņemama katra cilvēka ikdienas sastāvdaļa, un tās būtība izpaužas nepieciešamībā zināt un izprast ne tikai savus pienākumus un tiesības, bet arī orientēties likumdošanā kopumā, lai ar savām darbībām netiktu nodarīts kaitējums sev vai apkārtējiem.

2.2. Juridiskās kompetences saturs pirmsskolas skolotāja profesionālajā darbībā

Bērna pirmsskolas vecums ir svarīgākais izaugsmes sākumposms. Pasaule tiek iepazīta caur kultūru un dažādām pazīstamām pasaules vērtībām. Intensīvi notiek sevis izzināšanas attieksmes veidošanās pret priekšmetiem un dabu.

Balstoties uz izglītības paradigmu maiņu, aktualitātēm audzināšanā, pārmaiņām sabiedrībā, skatot ilgtspējīgas izglītības koncepciju kopumā, jautājums par skolotāja un vecāku tiesībām un pienākumiem kļūst vēl aktuālāks. Skolotājiem jārada atbalstoša vide un jāveicina sadarbība ar vecākiem. Risinot dažādas ar mācību un audzināšanas darbu saistītas problēmas, savas tiesības un pienākumi jāapzinās gan pedagogiem, gan vecākiem. Mūsdienās var novērot tendenci, ka vecāku attieksme pret pirmsskolas izglītības iestādi bieži vien ir izšķiroša arī bērna attieksmē pret to.

Pamatojoties uz Izglītības likumu, Vispārējās izglītības likumu, pirmsskolas vadlīnijām, Bērnu tiesību aizsardzības likumu un citiem spēkā esošajiem tiesību aktiem, kā arī pirmsskolas izglītības iestādes nolikumu tiek noteiktas vecāku un skolotāju tiesības un akcentēti pienākumi.

Pienākumi tiek balstīti uz:

- skolotāja personību, viņa prasmēm, kompetencēm un profesionalitāti;
- pedagoģisko procesu pirmsskolā;
- ētiskajiem principiem un vērtību kopumu;
- sadarbību ar bērniem un viņu vecākiem;
- skolotāja meistarības pilnveidošanu (*Stabiņš, 2001*).

Pedagoga uzdevums ir nevis maksimāli paātrināt pirmsskolas vecuma bērna attīstību, bet gan nodrošināt bērnam tādas apstākļus, lai viņš varētu pilnībā atklāt un īstenot neatkarīgo, tikai šim vecumam raksturīgo potenciālu. Faktori, kas paaugstina pirmsskolas skolotāja darbību un pienākumu izpildi ir šādi:

- uzticība kā profesionāļiem;
- demokrātiska un dalītā skolu pārvaldība, kas rada izaicinājumu un atbildību;
- kolēģu atbalsts un sadarbība;
- līdzekļu pieejamība profesionālās pilnveides iespēju paaugstināšanai (tālākizglītības iespējas, sadarbība ar vecākiem);

- jaunrades veicināšana; iespēja būt elastīgam un pieņemt lēmumus par bērnu mācīšanu, audzināšanu;
- labs materiālais nodrošinājums,
- vide.

Bet lai nodrošinātu pedagoģisko procesu, skolotājs vadās pēc saviem pienākumiem un tiesībām. Pirmsskolas izglītības noteikumos par vadlīnijām tiek akcentētas skolotāja tiesības:

- patstāvīgi pieņemt lēmumus savu pilnvaru ietvaros;
- izraudzīties darba formas un metodes sava darba veikšanai;
- piedalīties izglītības procesa un darba plānošanā izglītības iestādē;
- piedalīties izglītības iestādes pašpārvaldes darbā;
- izteikt viedokli un iesniegt priekšlikumus par sava un izglītības iestādes darba pilnveidošanu;
- īstenojot profesionālo pilnveidi, izvēlēties profesionālās meistarības pilnveides formas;
- saņemt informāciju un konsultācijas par jautājumiem, kas saistīti ar darba veikšanu; saņemt un izmantot savu darba pienākumu veikšanai nepieciešamo materiāli tehnisko aprīkojumu un cita veida nodrošinājumu;
- īstenojot savu profesionālo pilnveidi, dalīties pieredzē par savu darbu.

Apgūstot tēmu padziļināti, būtiski bija iepazīties ar dažādu zinātnieku atziņām. Autoru skatījums tika apkopots tabulā (skat.2.1.tabulu).

*2.1.tab. Autoru skatījums un pieejas
pienākumu un tiesību jautājumā(T. Esmane)*

AUTORS	GALVENĀS ATZIŅAS
J. A. Komenskis	Izstrādāja audzināšanas kodeksu. Norāda kā skolotājam jāizturas pret sava darba pienākumiem. Uzsver skolotāja amata cildenumu. Tā pienākums – skolotājam jābūt rosīgam, godīgam, neatlaidīgam izvīrīto mērķu sasniegšanā. (Komenskis, 1992)
V. Zelmenis	Uzsver pedagoģiskā takta nozīmi. Taktiskums – nosaka uzvedības normu ievērošanu. Pedagoģa māka veidot attiecības ar vecākiem, saviem audzēkņiem, darbabiedriem, neaizvainojot un nepazemojot viņu pašcieņas jūtas. (Zelmenis, 2000)

J.A. Students	Uzsver vecāku – skolotāju vienotības nodrošinājumu. Kopīga tieksme pēc iekšēja cilvēka veidošanas. Akcentē pienākumu patiesumu, taisnīgumu, tikumisko labumu. (Students, 1933)
A.Dauge	Skolotāja pienākums ir izprast kādas uzvedības cēloņus. Jāmēģina iedziļināties cilvēka dvēseles dzīvē. (Dauge, 1928)
D. Carr	Uzskata, ka 21.gs. ētikas jautājumi ir kļuvuši sarežģītāki, jo tos veicina savstarpējo attiecību modeļu maiņa. Nepieciešama skolotāju izglītība ētisko jautājumu risināšanā. (Carr, 1914)
Лефрансуа Г.	Skolotāju kompetence un galvenais pienākums ir bērna garīgā potenciāla attīstīšana. lēmumu pieņemšana, karjeras izaugsme.(Лефрансуа Г., 2005)
Bohlin K.	Skolotājam jābūt uzmanīgam personīgo viedokļu izteikšanā. Ētiskie jautājumi ir sarežģīti un neviennozīmīgi. (Bohlin, 1999)

Skolotājs ir ne tikai tas, kurš māca, beta arī pats mācās un pilnveidojas (*Andersone, 2010*).

Viens no skolotāja izglītības aspektiem ir savu profesionālo kompetenču juridiskā puse. Balstoties uz visiem normatīvajiem aktiem, kuri paredz skolotāja pienākumus un tiesības tabulā apkopojū juridiskās kompetences saturu pirmsskolas skolotāja profesionālajā darbībā:

2.2.tab.Skolotāju juridiskās kompetences saturs(T. Esmane)

Bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pamatprincipi atbilstoši starptautiskajām Latvijas tiesību normām:
ANO Konvencija par bērna tiesībām <ul style="list-style-type: none"> ▪ ANO Konvencijas par bērna tiesībām vispārējie principi. ▪ Bērna tiesības: <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna tiesību prioritāte tiesiskajās attiecībās; ✓ tiesības uz dzīvību un attīstību; ✓ tiesības brīvi paust savus uzskatus; ✓ tiesības uz aizsardzību pret visām vardarbības formām; ✓ tiesības uz aizsardzību pret bērna seksuālo izmantošanu, nolaupīšanu, tirdzniecību un pārdošanu; ✓ bērna - invalīda tiesības.
Bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijas Republikā. Bērnu tiesību aizsardzības likums

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bērnu tiesību aizsardzības likuma pamatprincipi: <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna tiesību aizsardzības subjekti; ✓ bērna tiesību garantijas un tiesību ierobežojumi; ✓ prasības personām, kas strādā ar bērniem – speciālo zināšanu apguve un ierobežojumi sodītām personām. ▪ Valsts un pašvaldību pienākumi bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā. ▪ Citi normatīvie akti bērnu tiesību aizsardzības jomā.
<p>Vecāku un bērnu tiesības un pienākumi</p>
<p>Latvijas normatīvajos aktos ietvertie pamatprincipi par vecāka un bērna personiskajām attiecībām. Vecāku pienākumi pret bērnu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vecāka un bērna personiskās attiecības: <ul style="list-style-type: none"> ✓ vecāku aizgādības tiesības, bērna aprūpe, uzraudzība, tiesības noteikt bērna dzīvesvietu; ✓ aizgādības tiesību pārtraukšana, atņemšana un atjaunošana; ✓ saskarsmes tiesība; ✓ atsevišķa aizgādība. ▪ Vecāku pienākumi pret bērnu un atbildība par šo pienākumu nepildīšanu
<p>Bērna tiesības un bērna pienākumi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna tiesības un pienākumi ģimenē; ✓ bērna pienākumi pret sabiedrību; ✓ bērna tiesības un pienākumi izglītības iestādē, ārpusģimenes aprūpes iestādē u.c.; ✓ bērna tiesības uz veselību (tiesības uz veselību, veselīgu dzīvesveidu un veselīgu vidi; pacientu tiesības); ✓ bērna ar īpašām vajadzībām tiesības un pienākumi.
<p>Bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpes formas, atbalsta pakalpojumi un sociālas garantijas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna šķiršana no ģimenes; ✓ bērnu ārpusģimenes aprūpes formas (aizbildnība, audžuģimene, aprūpe institūcijā); ✓ bērna adopcija; ✓ atbalsta pakalpojumi un sociālas garantijas bez vecāku gādības palikušajiem bērniem.
<p>Vardarbība pret bērnu, tās veidi un pazīmes.</p>
<p>Vardarbība pret bērnu, tās veidi, pazīmes, sekas</p> <p>Vardarbības pret bērnu veidi:</p>

- Vecāku nolaidība:
 - ✓ vecāku nolaidības raksturojums dažādos normatīvajos aktos;
 - ✓ vecāku nolaidības pazīmes;
 - ✓ vecāku nolaidības sekas (fiziskajā veselībā, kognitīvajā sfērā, emocionālajā sfērā, uzvedībā).
- Emocionāla vardarbība pret bērnu:
 - ✓ emocionālas vardarbības definējums dažādos normatīvajos aktos;
 - ✓ emocionālās vardarbības pazīmes;
 - ✓ emocionālās vardarbības sekas (fiziskajā veselībā, kognitīvajā sfērā, emocionālajā sfērā, uzvedībā).
- Fiziska vardarbība pret bērnu:
 - ✓ fiziskās vardarbības definējums dažādos normatīvajos aktos;
 - ✓ fiziskās vardarbības pazīmes;
 - ✓ fiziskās vardarbības sekas (fiziskajā veselībā, kognitīvajā sfērā, emocionālajā sfērā, uzvedībā).
- Seksuāla vardarbība pret bērnu:
 - ✓ seksuālās vardarbības definējums dažādos normatīvajos aktos;
 - ✓ seksuālās vardarbības pazīmes;
 - ✓ seksuālās vardarbības sekas (fiziskajā veselībā, kognitīvajā sfērā, emocionālajā sfērā, uzvedībā).
- Vardarbības pret bērnu riska faktori:
 - ✓ riska faktori, kas attiecināmi uz bērnu;
 - ✓ riska faktori, kas attiecināmi uz vecākiem/ģimeni;
 - ✓ riska faktori, kas attiecināmi uz sociālo vidi u.c.

Vardarbība bērna ģimenē (vardarbība vecāku starpā, pret partneri), tās veidi, pazīmes, sekas.

Vardarbība bērna ģimenē:

- Vardarbības vecāku starpā/ pret partneri veidi (fiziska, emocionāla, seksuāla, ekonomiska, vardarbīga kontrole).
- Vardarbības vecāku starpā/ pret partneri pazīmes.
- Vardarbībā iesaistīto personu raksturojums.
- Cietušā pieaugušā rīcība vardarbības situācijās.
- Cietušā pieaugušā (ne)spēja aizsargāt bērnus no vardarbības.

- Vardarbības radītās sekas cietušajam pieaugušajam un bērnam/-iem.
- Vardarbīga vecāka saskarsmes tiesības ar bērnu, to ierobežojumi.

Vardarbības gadījumu atpazīšanas īpatnības dažādās bērnu vecuma grupās un bērniem ar īpašām vajadzībām

Vardarbība (seksuāla vardarbība, emocionāla vardarbība, fiziska vardarbība, vecāku nolaidība) pret dažāda vecuma grupu bērniem un to atpazīšanas īpatnības:

- ✓ bērniem līdz 3 gadu vecumam;
- ✓ pirmsskolas vecuma bērniem (no 3 līdz 6-7 gadu vecumam);

Vardarbība (seksuāla vardarbība, emocionāla vardarbība, fiziska vardarbība, vecāku nolaidība) pret bērniem ar īpašām vajadzībām un tās atpazīšanas īpatnības:

Starpinstitucionālā sadarbība bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā.

Institūcijas un speciālisti, kas ir iesaistīti vardarbības pret bērnu risināšanas gadījumos.

Ziņošana par vardarbības gadījumiem.

▪ Institūcijas, kas ir iesaistītas vardarbības pret bērnu risināšanas gadījumos, to loma, tiesības, pienākumi un funkcijas:

- ✓ bāriņtiesa;
- ✓ Valsts policija;
- ✓ pašvaldības policija;
- ✓ pašvaldības sociālais dienests;
- ✓ sociālās rehabilitācijas institūcija;
- ✓ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija;
- ✓ izglītības iestādes;
- ✓ ārstniecības iestādes u.c. institūcijas.

▪ Speciālistu pienākumi, tiesības, kompetences robežas, strādājot ar vardarbībā cietušo bērnu:

- ✓ sociālais darbinieks;
- ✓ psihologs;
- ✓ sociālais pedagogs;
- ✓ veselības aprūpes darbinieks u.c. speciālisti.

▪ Pašvaldību institūciju sadarbības principi.

▪ Izglītības iestāžu resursi un rīcība situācijās, kas izglītojamais ar savu uzvedību traucē mācību procesu vai apdraud savu vai citu personu drošību, veselību vai dzīvību.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sadarbības principi, strādājot ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem un bērniem ar deviantu uzvedību.
Vardarbības radīto seku mazināšana.
Saskarsmes ar bērnu veidošanas principi.
<p>Efektīvas saskarsmes veidi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verbālās saskarsmes prasmes: <ul style="list-style-type: none"> ✓ sniegt informāciju; ✓ klausīties; ✓ uzdot jautājumus. ▪ Neverbālās saskarsmes elementi un pozīcijas saskarsmē
<p>Bērna psiholoģiskās īpatnības noteiktos vecumos: saskarsmes veidošanas pamatprincipi atbilstoši bērna vecumposma īpatnībām:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ psiholoģiskās īpatnības: kognitīvās, fiziskās un psihosociālās; ✓ saskarsmes veidošanas pamatprincipi.
<p>Saskarsmes īpatnības ar dažādu mērķgrupu bērniem.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bērni, kuriem ir garīgās attīstības traucējumi: <ul style="list-style-type: none"> ✓ garīgās attīstības traucējumu cēloņi un izpausme; ✓ garīgās attīstības traucējumu līmeņi; ✓ saskarsmes īpatnības ar bērniem, kuriem ir garīgās attīstības traucējumi. ▪ Bērni ar dzirdes/redzes/kustības traucējumiem: <ul style="list-style-type: none"> ✓ dzirdes/redzes/kustību traucējumu cēloņi un izpausmes; ✓ saskarsmes īpatnības ar bērniem, kuriem ir dzirdes/redzes/kustību traucējumi. ▪ Bērni ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem. ▪ Bērni ar mācīšanas traucējumiem.

Izglītības iestādes un ģimenes atbildību nosaka likumdošana. Tās ir skolas un ģimenes sadarbībā iesaistīto pušu pienākumus un tiesības. Skolotājam jāizprot likumdošanā noteiktās normas, kas regulē vecāku, bērnu un skolotāju pienākumus un tiesības, un nepieciešamības gadījumā jāspēj šīs normas izskaidrot gan skolēniem, gan vecākiem. Svarīgākie dokumenti, kuri nosaka skolas un ģimenes atbildības jomas audzināšanā:

- ANO Konvencija par bērnu tiesībām;
- izglītības likums;

- bērnu tiesību aizsardzības likums;
- bāriņtiesu likums;
- likums „Par pašvaldībām”;
- sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums.

ANO Konvencija par bērnu tiesībām nosaka, ka vecāki ir tie, kas uzņemas galveno atbildību par bērna audzināšanu un attīstību. (18. pants. „Aizsargāt bērna intereses ir svarīgākais viņu (vecāku) rūpju objekts.”). LR normatīvie akti - Izglītības likums 51., 52., 54., 55., 57., 58. pantā noteikti pamatprincipi izglītības iestādes un vecāku sadarbībai, uzsverot katras puses pienākumus un tiesības.

Izglītības likuma 51.pants paredz pedagoga vispārīgos pienākumus.

(1) Pedagoga vispārīgie pienākumi izglītošanas procesā ir šādi:

- radoši un atbildīgi piedalīties attiecīgo izglītības programmu īstenošanā;
- audzināt krietnus, godprātīgus cilvēkus – Latvijas patriotus;
- pastāvīgi pilnveidot savu izglītību un profesionālo meistarību;
- ievērot pedagoga profesionālās ētikas normas;
- nodrošināt izglītojamo iespējas īstenot savas tiesības izglītības iestādē;
- ievērot bērna tiesības;
- īstenot izglītības programmu sadarbībā ar izglītojamā ģimeni.

(2) Izglītības iestāžu pedagogi ir atbildīgi par savu darbu, tā metodēm, paņēmieniem un rezultātiem.

Izglītības likuma 52. pants paredz pedagoga tiesības:

- piedalīties izglītības iestādes pašpārvaldē;
- saņemt valsts garantētu apmaksātu ikgadējo astoņu nedēļu atvaļinājumu;
- pamatojoties uz līgumu par mācību līdzekļu izstrādāšanu, saņemt apmaksātu līdz trijiem mēnešiem ilgu radošā darba atvaļinājumu vai līdz sešiem mēnešiem ilgu bezmaksas atvaļinājumu Ministru kabineta noteiktajā kārtībā;
- saglabājot pamatalgu izglītības iestādē, kurā pedagogs strādā pamatdarbā, 30 kalendārās dienas triju gadu laikā izmantot savas izglītības un profesionālā meistarības pilnveidei;
- saņemt pedagoģiskajam darbam nepieciešamo materiālo nodrošinājumu.

Izglītības likuma 54. pants paredz izglītojamā pienākumus:

- iegūt pamatzglītību;

- ievērot izglītības iestādes nolikumu vai satversmi un iekšējās kārtības noteikumus;
- ar cieņu izturēties pret valsti un sabiedrību.

Izglītības likuma 55. pants paredz izglītojamā tiesības:

- uz valsts vai pašvaldību apmaksātu pirmskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības ieguvi;
- mācību un audzināšanas procesā brīvi izteikt un aizstāvēt savas domas un uzskatus;
- izglītošanās procesā izmantot izglītības iestāžu telpas, bibliotēkas un citas informācijas krātuves, lasītavas, mācību līdzekļus;
- saņemt stipendijas, kredītus, pabalstus un cita veida materiālo palīdzību;
- saņemt profilaktisko veselības aprūpi un pirmo palīdzību izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos;
- ierosināt izveidot izglītības iestādes pašpārvaldi un piedalīties tās darbībā atbilstoši šīs iestādes nolikumam vai satversmei un pašpārvaldes nolikumam;
- piedalīties sabiedriskajā darbībā;
- saņemt informāciju par visiem ar izglītošanos saistītiem jautājumiem;
- uz personiskās mantas aizsardzību izglītības iestādē;
- uz dzīvībai un veselībai drošiem apstākļiem izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos.

Izglītības likuma 57.pants. Vecāku tiesības bērnu izglītošanas nodrošināšanā ir:

- izvēlēties pirmskolas izglītības un pamatizglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību, ņemot vērā bērna vēlmes;
- ierosināt izveidot izglītības iestādes pašpārvaldi un piedalīties tās darbībā atbilstoši šīs iestādes nolikumam vai satversmei un pašpārvaldes nolikumam;
- slēgt ar izglītības iestādi līgumu par bērna izglītošanu un aprūpi izglītības iestādē;
- saņemt informāciju jautājumos, kas saistīti ar bērna izglītošanu;
- ierosināt izglītības valsts inspektoram veikt pārbaudes izglītības iestādē;
- ierosināt mainīt pedagogu, ja viņš nepilda šajā likumā noteiktos pedagogu vispārīgos pienākumus;
- īstenot citos normatīvajos aktos noteiktās tiesības bērna izglītošanas nodrošināšanā.

Izglītības likuma 58. pants. Bērna vecāku pienākumi paredz:

- savu spēju un finansiālo iespēju robežās nodrošināt ģimenē bērna izglītošanai, veselībai, attīstībai un sadzīvei nepieciešamos apstākļus;
- sadarboties ar izglītības iestādi, kurā mācās bērns, un bērna pedagogiem;
- ievērot bērna tiesības;
- bērna vecāki (personas, kas realizē vecāku varu) ir atbildīgi par to, lai bērns iegūtu obligāto izglītību.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma²². panta pirmajā un otrajā daļā noteikts, ka bērnam ir pienākums atbilstoši savam vecumam apkopt sevi un piedalīties mājas darbos un ar cieņu izturēties pret saviem vecākiem (adoptētājiem) un citiem ģimenes locekļiem, pret aizbildņiem un audžu ģimenes locekļiem.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma²³. pantā noteikti bērna pienākumi pret sabiedrību: – bērns ir pilntiesīgs sabiedrības loceklis, un viņa pienākums pret sabiedrību pieaug atbilstoši vecumam; – bērnam ir pienākums mācīties atbilstoši savai garīgajai un fiziskajai attīstībai, mācību laikā viņam ir jāievēro izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi; – bērnam atkarībā no viņa vecuma un brieduma pakāpes ir pienākums sargāt savu veselību; – bērnam ar cieņu jāizturas pret valsti, tās simboliem un jāievēro likumi; – bērnam jāievēro sabiedrībā pieņemtie uzvedības noteikumi, viņš nedrīkst, izmantojot savas tiesības, aizskart citu bērnu un pieaugušo tiesības un likumīgās intereses; – bērnam ir pienākums saudzīgi izturēties pret apkārtējo vidi.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma²⁴.pantā noteikti vecāku pienākumi saskaņā ar Civillikumu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma²⁵. pants nosaka vecāku tiesības ierobežot bērna brīvības – bērna tiesības uz privāto dzīvi, bīdrosanās un vārda brīvību, lai nodrošinātu bērna attīstību un aizsargātu viņa veselību, aizsargātu sabiedrisko kārtību, iedzīvotāju tikumību un veselību, aizsargātu citu personu brīvības un tiesības.

Civillikuma 1. daļa „Ģimenes tiesības” 177. pantā noteikts, ka līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i., ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un gatavojot bērnu sabiedriski

lietderīgam darbam). Bērna uzraudzība nozīmē rūpes par bērna drošību un trešās personas apdraudējuma novēršanu.

Civillikuma 178. pantā noteikts, ka kopā dzīvojuši vecāki aizgādību īsteno kopīgi. Ja starp vecākiem rodas domstarpības, tās izšķir bāriņtiesa, ja likumā nav noteikts citādi. Civillikuma 179. pantā noteikts, ka vecāku pienākums ir samērā ar viņu mantas stāvokli uzturēt bērnu. Šo pienākumu vecāki veic līdz laikam, kamēr bērns var pats par sevi gādāt. Pienākums gādāt par bērna uzturēšanu nebeidzas, ja bērns dzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem.

Civillikuma 183. pantā noteikts, ka bērniem, kamēr tie dzīvo vecāku apgādībā, jāstrādā mājas darbi bez tiesībām prasīt atlīdzību, ja vien tā nav solīta.

Bāriņtiesu likuma 17. pantā noteikti bāriņtiesas vispārīgie pienākumi – aizstāvēt bērna intereses, izskatīt iesniegumus un sūdzības par vecāka, aizbildņa, aizgādņa vai audžuģimenes rīcību, kā arī informēt pašvaldības sociālo dienestu vai citu atbildīgu institūciju par ģimenēm, kurās netiek pietiekami nodrošināta bērna attīstība un audzināšana un kurām nepieciešama palīdzība.

Likums atļauj vecāku aprūpē esošu bērnu nodot citas personas aprūpē un regulē arī aprūpes uzraudzību. Ja vecāku prombūtnes laiks nepārsniedz trīs mēnešus un viņi ir gatavi uzticēt savu bērnu citai personai, tad jādodas pie notāra un jāapstiprina pilnvarojums.

Pilnvarojumā jāparedz konkrēts pilnvarojuma apmērs, piemēram, aprūpēt bērnu, t.i., nodrošināt ēdienu, apģērbu, mājokli un veselības aprūpi, kopt bērnu, izglītot un audzināt, uzraudzīt, pārstāvēt ārstniecības iestādēs, tostarp iepazīties ar medicīniskiem dokumentiem un dot piekrišanu ārstniecībai u.tml.

Savukārt, ja vecāku prombūtnes laiks pārsniegs trīs mēnešus, tad šī jautājuma kārtošana jāvēršas bāriņtiesā. Bērnu tiesību aizsardzības likuma⁴⁵ pants nosaka, ka vecāki var nodot bērnu citas personas aprūpē Latvijā uz laiku, kas ilgāks par trim mēnešiem, ja pirms nodošanas vecāku dzīvesvietas bāriņtiesa atzinusi, ka šāda nodošana atbilst bērna interesēm un persona spēs bērnu pienācīgi aprūpēt. Bāriņtiesa, ja nepieciešams, pieprasa šīs personas dzīvesvietas bāriņtiesas atzinumu par attiecīgās personas spēju bērnu pienācīgi aprūpēt.

Par citas personas aprūpē nodoto bērnu vecāku dzīvesvietas bāriņtiesa informē šīs personas dzīvesvietas bāriņtiesu, kas nodrošina regulāru attiecīgās personas aprūpē nodotā bērna dzīves apstākļu pārbaudi.

Gadījumā, ja vecāki aizbrauc uz ārzemēm un atstāj bērnu bez līgumiskā pārstāvja (personas, kura pilnvarota pārstāvēt bērnu), bāriņtiesai ir tiesības un pienākums lemt par

aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem un nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa, audžuģimenē vai bērnu aprūpes iestādē.

Likuma „Par pašvaldībām” 15. panta 23. punktā noteikts, ka katrai pašvaldībai ir jāīsteno bērnu tiesību aizsardzība attiecīgajā administratīvajā teritorijā.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 1. un 2. punktā noteikts, ka pašvaldības sociālā dienesta uzdevums ir veikt sociālo darbu ar personām, ģimenēm un personu grupām un sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi.

Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.pantā noteikts, ka par bērna aprūpes pienākumu nepildīšanu vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj, izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz divdesmit pieciem latiem. Par tādu pašu nodarījumu, ja rezultātā bērns vecumā līdz 16 gadiem izdarījis sīko huligānismu vai lietojis narkotiskās vai psihotropās vielas bez ārstniecības personas norādījuma, vai atradies dzērumā, vai nodarbojies ar ubagošanu, - vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj, izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu no divdesmit pieciem līdz piecdesmit latiem.

2.3. Bērnu vecāku un pirmsskolas skolotāju juridiskā kompetence pirmsskolas izglītības iestādes darbības praksē pasaulē un Latvijā

Latvijā galvenā pedagoģiskās darbības problēma ir skolotāja prasību saskaņošana ar pedagoģiskā procesa iespējām un bērna interesēm. K.Deķens (1919) raksta: “Ikkatrā kopdarbā sekmējas pūles pašas no sevis; tīkamā darbā citu līdzdalība, prieku un veiksmi vairot, pavairo. Skolotājam vajag spēt pazīt katra sava skolēna spējas, kopējā mācību gaitā ievērot vislielāko individualizāciju” (Deķens, 1919).

Tāpat arī daudzi mūsdienu pedagoģi audzināšanu saista ar nepieciešamību lietot tādus izteiksmes līdzekļus, kas rada cilvēka pozitīvas emocijas, patīkamu pārdzīvojumu, kas padara tos cēlākus un dvēseli bagātākus. Ir jāsaprot, ka tikai ar pozitīvu pieeju audzināšanā, mēs spēsim izaudzēt enerģiskus, uzņēmīgus cilvēkus, kas apzinās, ko spēj. Tāpēc arī nodarbojoties ar bērniem, ir ļoti svarīga individuāla pieeja katram, ievērojot, viņa spējas, trūkumus un personību kopumā.

E.Černova raksta, ka „sadarbība – tā ir kopēja darbība, kuras procesā norit darbības prasmju, garīgo vērtību apmaiņa starp subjektiem, pieredzes pilnveidošanās uz humānu

savstarpēju attiecību pamata un to saturs pieļauj savstarpēju uzticēšanos” (Černova, 2003). Amerikāņu izglītības filozofs Džons Džūijs savā darbā „Demokrātija un izglītība” (Dewey, 1916) nosauc skolu par sabiedrības mikromodeli un izglītību — par galveno un noteicošo instrumentu, ar kura palīdzību iespējams mainīt cilvēka skatījumu uz pasauli. Pēc Dž. Džūija domām, skola ir svarīgākā sabiedrības struktūra, kam piemīt spējas atbrīvot bērna radošo potenciālu, veicināt viņa kritiskās domāšanas iemaņas, piedāvāt iespēju piedalīties sociālajā dzīvē. Respektīvi — mācīties demokrātiju. Tieši izglītība ir tas sociālais institūts, kur cilvēks iemācās realizēt savas sociālās iniciatīvas, attīsta savu pilsoniskās līdzdalības spēju, kas ir, galvenais, demokrātiskas, atvērtas sabiedrības veidošanās priekšnosacījums un vērtību izkopšanas virzītājspēks. Vērtību iedzīvināšanas joma ir saistīta ar attieksmju veidošanu. Tātad — ar audzināšanu. Un nav šaubu, ka demokrātiskā sabiedrībā audzināšana ir ģimenes kompetence un valsts neiejaucas cilvēka privātās dzīves jomā. Pieņemot, ka mēs dzīvojam demokrātiskā sabiedrībā, iniciatīvai par ētisko vērtību padziļinātu apguvi ir jānāk no sabiedrības, tas ir, no vecākiem. Mūsdienā vecāki bieži ir neapskaužamā situācijā, ja runa ir par audzināšanas mērķiem un ideāliem. Jo vērtību krīze sabiedrībā nenovēršami rada arī audzināšanas krīzi. Audzināšanas ideja ir saistīta ar nepieciešamību palīdzēt savam bērnam izveidot kādu stabilu vērtību pamatu, lai attīstītu savu personību. Taču, ja tas jā dara sabiedrībā, kurā šāda visus vienojoša vērtību pamata nav, tas nebūt nav vienkāršs uzdevums. Tāpēc varētu apgalvot, ka vecāki bieži vien paši īsti neapzinās patiesās bērnu vajadzības šajā jomā.

Mūsu Valsts Izglītības likums nosaka „pastiprināta vecāku atbildība ne tikai par sava bērna tiesības ievērošanu, bet arī pārējo bērnu, pedagogu un citu personu likumiskās tiesības un intereses” (*LR Izglītības likums 58.p.*)

Vecāku pienākums ir ne tikai sūtīt savus bērnus bērnudārzā, bet arī atbalstīt pedagogus izglītības procesā, t.i., bērna audzināšanu veikt vienā virzienā, lai tās vērtības, ko māca skolā, nebūtu pretstatā ar ģimenes vērtībām. Turklāt vecākiem jāievēro ne tikai sava bērna tiesības, bet arī pārējo bērnu, pedagogu un citu personu likumiskās tiesības un intereses. Tāpat vecāku pienākums ir informēt pirmsskolas izglītības iestādi par bērna veselības stāvokli un citiem apstākļiem, kuri ir nozīmīgi izglītības procesā. Savukārt pedagoga profesionālā ētika prasa šādu informāciju sargāt un neizpaust (*LR Izglītības likums 58.p.*).

Kompetences ideja jēgpilni interpretējama arī ģimenes kontekstā, skaidrojot un analizējot vecāku lomu, nozīmi un praksi bērnu audzināšanas procesā. Vecāku kompetences jēdziens zinātniskajā literatūrā nav teorētiski plaši atklāts, savukārt tā lietojums empīriski

pētījumu klāstā atklāj tendenci to raksturot saistībā ar specifisku (neikdienišķas situācijas, bērna attīstības traucējumi zināšanu u. c.) un prasmju nepieciešamību. Tas retāk attiecināts uz ikdienas audzināšanas procesu, kas apliecina ne tikai vajadzību pēc vecāku un skolotāja kompetences aktualizēšanas ikdienā teorētiskā un praktiskā izpratnē, bet arī pēc paša jēdziena saturiskā piesātinājuma veidošanas. Fakts, ka kompetences jēdziens saistīts ar specifiskām personības kvalitātēm, iespējams skaidrojams ar dažādu nozaru profesionālās kompetences idejisko izpratni, kurā parasti akcentētas salīdzinoši šauras nozares padziļinātas zināšanas un konkrētas prasmes (Čehlov, Čehlova, 2010).

Iespējams izvirzīt pieņēmumu, ka tāpēc literatūrā jēdziens 'kompetence' ierasti nav attiecināts uz ikdienišķiem, procesiem, par kādu stereotipiski tiek uzskatīta bērna audzināšana.

Izpratnes padziļināšanai minami pētījumi, kuros „audzināšanas māksla” jeb skolotāja un vecāku kompetence raksturo tā kā prioritāra. Nereti bērnu audzināšanā nepieciešamās zināšanas un prasmes netiek atklātas kā speciāli apgūstamas, bet apgūstamas pieredzes apmaiņas ceļā. Vecāku audzināšanas stila izvēle, mērķu uzstādījums, lomu sadale ģimenē un praktiskais audzināšanas darbības īstenojums reprezentē viņa pedagoģisko kompetenci, kas pēc būtības ir saturiski īpaši apjomīgs jēdziens, jo ietver visas „ideālam” vecākam nepieciešamās kvalitātes.

UNESCO Starptautiskas komisijas ziņojumā „Izglītība divdesmit pirmajā gadsimtā” atzīmēts, ka izglītībai ir jāveicina katra indivīda vispusīga attīstība un „visiem cilvēkiem jādod iespēja attīstīt neatkarīgu, kritisku domāšanu un sava sprieduma veidošanu, lai ļautu pašiem noteikt, kas viņiem būtu jā dara dažādās dzīves situācijās (UNESCO). (Izglītība ilgtspējīgai attīstībai) No kā ir atkarīga rīcības spēja? Rīcības spēja ir pamatā pienākumu un tiesību aktualizēšanai (skat. 2.1.att.)

2.1.att. Rīcības spēja (Mendela, 2009)

Sabiedrība pedagogiem izvirzījusi augstas prasības. Tā cer uz skolotājiem, jo tieši viņiem ir nozīmīga loma bērnu izglītošanā. Eiropas Savienībā skolotājus uzskata par galveno faktoru, kas veicina izglītības sistēmas attīstību un izglītības mērķu sasniegšanu. Līdz ar to pedagogu, skolotāju lomu, viņu mūžizglītību un karjeras attīstību ES uzskata par prioritāru (*European Commission, 2005; Coolahan, 2002*).

Laikam ritot skolotāju, loma ir mainījies – skolotājiem ir jāveic daudzveidīgi uzdevumi. Ir mainījies arī audzēkņu sastāvs – skolotājiem jāstrādā ar skolēniem no dažādam multikulturālām grupām (*Coolahan, 2002; European Commission, 2005*). Šo uzdevumu daudzveidība ierobežo izpratni sabiedrībā par skolotāja darbu, jo šaura specializācija ir augsta prestiža profesiju pazīme. Galvenās identificētās problēmas ir saistītas ar darba nosacījumiem un jo īpaši ar pienākumu sarežģītību un dažādošanos, kā arī ar pieaugošo slodzi. To uzsver vairāk nekā ceturta daļa aptaujāto skolotāju Dānijā, Nīderlandē un Lielbritānijā (*Eurydice, 2002*).

Pirmsskolas izglītības un aprūpes iestādes ne vienmēr aktīvi sadarbojas ar bērnu vecākiem. Raksturīgākā vecāku un izglītotāju kontaktēšanās forma ir informācijas nodošana vecākiem, piemēram, sapulču laikā, vai konsultāciju un padomu sniegšana. Citāds darbs ar vecākiem un sistemātiskas sadarbības veidošana notiek tikai dažās valstīs. Austrija, skaidrojot situāciju savā valstī, uzsver, ka PIA pakalpojumu jomā dominē formālā sadarbība ar vecākiem (informācijas vakari u. tml.). (*Pirmsskolas izglītība un aprūpe Eiropā*)

Nīderlandē pirmsskolas izglītības programmās parasti ir iekļauts punkts par vecāku līdzdalību (informatīvas sapulces, vecāku viesošanās grupā, materiāli.)

Daudzās valstīs, pēc sniegtajām ziņām, svarīga kontaktēšanās forma ar vecākiem, kuru bērni ir vecāki par trim gadiem, ir vecāku un pedagogu tikšanās. Attiecībā uz bērniem, kas ir jaunāki par 3 gadiem, vairākās valstīs par svarīgāko tiek uzskatīta padomdošana. Čehijā, piemēram, sadarbība ar vecākiem izpaužas, kā bērnu māsas sniegti ieteikumi jautājumos, kas saistīti ar veselību un barošanu. Vecākiem var arī tikt sniegta informācija par pieejamajām pirmsskolas izglītības iestādēm. Par šī informēšanas veida izmantošanu ziņo vairākas valstis (piem., Beļģija (franču un flāmu kopiena) un Īrija).

Vēl viena vecāku līdzdalības forma, kuru min vairākas valstis, ir vecāku piedalīšanās uzraudzības padomēs vai citās ar pirmsskolas izglītības iestādēm saistītās institūcijās. Šīm institūcijām ir dažādi mērķi. Dažas ir izveidotas kā vecāku forums, piemēram, Norvēģijā katrā bērnudārzā ir jābūt koordinācijas komitejai, kurā darbojas vecāki, bērnudārza darbinieki un

īpašnieki. Vecāku padome pārstāv visus vecākus un aizbildņus un veicina viņu kopīgo interešu īstenošanu. Dānijā dienas aprūpes centros ir arī vecāku valde, kas piedalās lemšanā par personāla atlasi, izdevumiem un principiem, uz kuriem balstīta izglītojošā darbība šajā iestādē. Vecāku institūcijas, kas veic līdzīgus pienākumus, ir izveidotas arī Latvijā. Slovēnija pieder pie tām valstīm, kur notiek sistemātiska sadarbība ar ģimenēm. (*Pirmsskolas izglītība un aprūpe Eiropā*)

Pirmsskolas izglītības iestādes paraugolikums (Vispārējās izglītības likums 9. pants) paredz, ka pirmsskolas izglītības iestādēm ir jāsadarbojas ar ģimenēm. Iestāžu gada darba plānā ir jābūt iekļautām iestādes un vecāku sadarbības formām un programmām. Katras pirmsskolas izglītības iestādes valdē darbojas arī vecāku pārstāvji. Katrā pirmsskolas izglītības iestādē ir vecāku padome, kas veic padomdošanas funkcijas.

Daudzās citās valstīs vecāki uzraudzības institūcijās ir pārstāvēti plašāk. Parasti tā notiek iestādēs, kas veidotas kā skolas. Piemēram, Beļģijas franču un flāmu kopienā vecākiem ir obligāti jābūt iekļautiem skolu, t. sk. pirmsskolas izglītības klašu, “līdzdalības padomēs”. Vecāki skolu padomēs var iesaistīties arī Bulgārijā.

Itālijā vecāki piedalās “koleģiālo institūciju” darbā un viņi var iesniegt ar izglītību saistītus priekšlikumus, bet Portugālē valsts pārvaldītajos bērnudārzos ik gadu tiek ievēlēta konsultatīvā padome, kurā ir arī vecāku pārstāvji. Francijā visās dienas aprūpes iestādēs tiek izstrādāts attīstības plāns vai īpašs pakalpojumu plāns, kas apraksta ģimeņu lomu un iespējamo līdzdalību. Bērnudārzos vecāki iesaistās lēmumu pieņemšanā, kā ievēlēti pārstāvji darbojoties iestādes padomē.

Spānijā tiesību akti izglītības iestādēm nosaka prasību sadarboties ar ģimenēm, īpaši pirmsskolas izglītības pakāpē. Šie tiesību akti paredz dažādas sadarbības formas, piemēram, veicināt cieņu pret mātes, tēva vai likumīgā aizbildņa atbildību, rosināt viņus piedalīties bērna izglītošanas procesā, veidot izglītības iestāžu padomes, to sastāvā iekļaujot vecāku pārstāvjus, ieviest daudzveidīgas prakses, kas rosina informācijas apmaiņu starp izglītotājiem un vecākiem, piemēram, organizēt periodisku ikdienas informācijas apmaiņu par bērna progresu, organizēt vecāku sapulces, kā arī tieši iesaistīt vecākus bērna izglītības aktivitātēs (tiešā līdzdalība vai finansiāls atbalsts). Dažu valstu ziņojumos īpaši izklāstīti to institūciju pienākumi pret ģimenēm, kas strādā ar ļoti maziem bērniem. Beļģijā (flāmu kopienā) aprūpes nodrošinātājiem ir jāapraksta, kā tiek izskatītas vecāku sūdzības, kā tiek mērīta vecāku apmierinātība un vecāku iesaistīšanās. Ungārijā pedagogiem ir jāsavāc informācija par bērnu, sarunājoties ar ģimenēm un nodrošinot atgriezenisko saiti attiecībā uz bērna attīstību. Sadarbība starp pirmsskolas izglītības un aprūpes

nodrošinātājiem un ģimenēm, kur ļoti skaidri ir noteikti nodrošinātāju pienākumi, ir īpaši izcelta Somijas un Apvienotās Karalistes ziņojumos. Somijas tiesību aktos ir paredzēts, ka jāatbalsta bērnu izglītošana mājās un jāsadarbjas ar vecākiem un aprūpētājiem. Ievērojot visu ieinteresēto pušu vajadzības, pirmsskolas izglītības un aprūpes sadarbība skar ne vien ģimeņu un personāla locekļu attieksmi pret izglītību, bet arī attieksmi pret praktiskiem un organizatoriskiem jautājumiem. Personāls jau no paša sākuma ir primāri atbildīgs par sadarbības pieejas izmantošanu, ievērojot katras ģimenes īpašās vajadzības. Tas arī ļauj agrīni un precīzi noteikt katra bērna vajadzības, lai varētu sniegt mērķtiecīgāku atbalstu bērnam jebkurā jomā. Apvienotajā Karalistē (Anglijā un Velsā) 2006. gada Likums par bērnu aprūpi nosaka, ka vecākiem ir jāiesaistās pakalpojumu plānošanā, attīstīšanā, sniegšanā un novērtēšanā. Anglijā “Drošā starta” Bērnu centru programmas, kas nodrošina atbalstu bērna audzināšanā un atvieglo pieejamību apmācībai un attīstībai, uzsver vecāku iesaistīšanās nozīmi. Vecākiem ir galvenā loma “Drošā starta” vietējā līmeņa programmu īstenošanā, un sadarbībā iesaistās aptuveni 50 % vecāku un/vai kopienas locekļu. Arī Apvienotajā Karalistē (Skotijā) tiek prasīta efektīvas sadarbības izveide un regulāra saziņa, un izglītības pārvaldēm ir jāveicina vecāku iesaistīšanās publiski finansēto izglītības iestāžu darbā, t. sk. pirmsskolas izglītības sektorā. Dažās valstīs riskam pakļautajām ģimenēm ir pieejami īpaši atbalsta pasākumi, bet tas, kā šīs ģimenes tiek mudinātas piekļūt šiem pakalpojumiem un tos izmantot, ne vienmēr ir skaidrs. Vairākās valstīs atbalsta nodrošināšanā tiek izmantota tīkla pieeja. Igaunijā tiek stiprināti sadarbības tīkli starp veselības, izglītības un juridiskajiem dienestiem un tiek veidots reģionālo konsultāciju un rehabilitācijas centru tīkls, lai nodrošinātu konsultācijas un citus pakalpojumus ģimenēm, kuras saskaras ar grūtībām. Īrijā daudzas pilsētu un grāfistu bērnu aprūpes komitejas (atbildīgas par stratēģisko plānošanu vietējā līmenī) ir izveidojušas Vecāku tīklus, kas paredzēti kā vieta, kur visiem vecākiem satikties un apspriest problēmas un jautājumus, kas saistīti ar bērnu aprūpi. Daži tīkli ir orientēti uz īpašām vecāku grupām, piemēram, tiem, kas bērnus audzina vieni. Apvienotajā Karalistē politikas galvenais mērķis ir piedāvāt integrētu pieeju, lai nodrošinātu atbalstu ģimenēm. Spānijā pakāpeniski tiek ieviestas kopienu atbalsta iniciatīvas vai pakalpojumi tajos reģionos, kur ir centri ar lielu riskam pakļauto bērnu skaitu. Tie ir paredzēti kā konsultāciju pakalpojumi, kam būs pedagoģiskā atbalsta loma un kas ietvers bērna progresu novērošanu un darbu ar vecākiem. Jāpiemin arī jaunā mobilā “Atbalsta pakalpojumu programma migrantu bērniem”, kuras mērķis ir veicināt to imigrantu bērnu integrāciju, kas nerunā spāniski.

Riskam pakļauto vai sociāli atstumto ģimeņu līdzdalības veicināšana ir joma, kurā aktīvi darbojas vietējās NVO un citas organizācijas. Lietuvā dažādi vietējie projekti īpaši pievēršas ģimeņu iesaistīšanai, piemēram, čigānu ģimeņu iesaistīšanai Viļņā. Beļģijā (franču kopienā) dažas izglītības iestādes savās telpās organizē rakstpratības nodarbības vai citus pasākumus ģimenēm. Čigānu ģimenes tiek īpaši atbalstītas Grieķijā, Ungārijā, Rumānijā un Slovēnijā. Citur, pēc saņemtajām ziņām, tiek sniegts mazs mērķtiecīgi vērsts atbalsts īpašām riska grupām, lai gan Polijā pēc etnisko minoritāšu prasības bērnudārzos un skolās var tikt organizēti īpaši valodas kursi vai reliģijas stundas. (*Pirmskolas izglītība un aprūpe Eiropā*)

Skolotāju un vecāku kompetences jēdziens ietver pārliecību par sevi kā personību, pašcieņu kā savas vērtības apzināšanos, savu iespēju pašnovērtējumu, prasmes, attieksmes un vērtības. Lai pilnīgotu jau esošās kompetences un realizētu savā ikdienas pedagoģiskajā procesā jau esošās ir lietderīgi zināt citu pieredzi šajā jomā. Iespējams dos jaunas idejas jaunai darbībai.

3. BĒRNU VECĀKU UN SKOLOTĀJU JURIDISKĀS KOMPETENCES PILNVEIDES PIEREDZE DAUGAVPILS X PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

3.1. Pētījuma organizēšana un metodika

Pētījuma sākumā tika veikta zinātniskās literatūras teorētiskā analīze, lai noskaidrotu zinātnieku un pētnieku teorētiskās atziņas par kompetencēm mūsdienās, uzsverot juridisko kompetenci kā vadošo pirmsskolas izglītības procesā. Tika veikta dokumentu analīze – pētījumā tiek izmantota kvalitatīvā dokumentu analīze (noteikumi, koncepcijas, programmas), kas nosaka izglītības stratēģiju, politiku, izglītības organizāciju; aptaujas organizēšana pirmsskolas izglītības iestādē. Pētījuma rezultātu iegūšanai tika veikta bērnu vecāku un pirmsskolas skolotāju aptauja.

Atvērtie jeb nestrukturētie atbilžu jautājumi ir jautājumi, uz kuriem respondents tiek lūgts sniegt paša atbildes. Atvērto jautājumu priekšrocības:

- nav ierobežots iespējamo atbilžu skaits;
- respondenti var atbildēt daudz detalizētāk un paskaidrot savas atbildes;
- var tikt uzieti iepriekš neparedzēti atklājumi;
- atvērtie jautājumi ļauj adekvāti atbildēt uz sarežģītiem jautājumiem;
- atvērtie jautājumi neierobežo radošumu, pašizpausmi un atbildes detalizācijas pakāpi.

Atvērtajiem jautājumiem ir arī savi trūkumi:

- respondenti mēdz sniegt atšķirīgas detalizācijas pakāpes atbildes;
- saņemtās atbildes var būt nenozīmīgas, „izplūdušas” vai pārlietu detalizētas;
- atvērtie jautājumi ievērojami apgrūtina salīdzināšanu un statistisko analīzi;
- respondentiem, kuriem piemīt prasmes brīvi izteikties, ir priekšrocības, salīdzinot ar citiem;
- jautājumi var būt pārāk vispārināti respondentiem, kuriem ir grūti koncentrēties;
- lai atbildētu uz jautājumiem, respondentiem ir jāpatērē vairāk laika;
- jautājumi respondentiem var šķist pārāk intīmi, lai uz tiem sniegtu atbildes

(Kristapsone, 2008)

Aptaujas jautājumu sagatavošanā tika ņemtas vērā zinātniskajā literatūrā gūtās atziņas (*Mārtinsons, Pipere, 2011*). Aptaujā ietverti jautājumi, uz kuriem jādod brīvas atbildes.

Jautājumi ar brīvām atbildēm vienmēr ir informatīvāki nekā slēgta tipa jautājumi. Aptaujas iepriekš ir jāizmēģina un jāuzlabo. (*Geske, Grīnfelds, 2006; Brimans, 2011*)

Jautājumi parasti tiek iegūti, balstoties uz jau esošām noteiktas jomas teorijām, vai arī no iepriekšējo vai pilota pētījumu rezultātiem, vai no pētnieka nojautas vai intuīcijas, vai arī vienkārši tie ir saistīti ar pētnieka noteiktām interesēm kādā jomā. (*Raševska, 2005*),

Sākotnēji tika veikts pilotpētījums, kura laikā aptaujai izvirzītie jautājumi tika aprobēti kā rezultāta arī koriģēti.

Balstoties uz pētījuma mērķi un hipotēzi, tika izveidoti skolotāju aptaujas jautājumi:

1. Kādas juridiskās kompetences ir Jūsu darbības pamatā, pēc kurām vadāties savā ikdienas darbā, mijiedarbojoties ar saviem bērniem, vecākiem un kolēģiem?
2. Kas, jūsuprāt, ir juridiskās kompetences pamatā un ko tā ietver?
3. Ar ko ir saistīta pirmsskolas pedagoga attieksme pret darbu un pienākumu izpildi?
4. Vai bieži ikdienas darbā nākas saskarties ar pienākumu un tiesību jautājumiem?
5. Kas Jums rada bažas darbā ar vecākiem?
6. Pienākuma apziņa ir cieši saistīta ar vērtībām, kuras ir būtiskas skolotājam. Kuras no vērtībām, jūsuprāt, ir prioritāras pirmsskolas skolotāja darbā ar bērniem un viņu vecākiem?
7. Kas, jūsuprāt, ir būtiskākais 21. gadsimta izglītības sistēmā kopumā?
8. Ar ko mums būtu jāsaista tiesību un pienākumu jautājums?
9. Vai Jūs varētu piekrist atzīņai, ka juridiskās zināšanas un prasmes gan skolotājam, gan bērnu vecākiem nodrošina ne tikai veiksmīgu sadarbību, bet arī elastīgu problēmu risināšanu un atvērtu, ilgtspējīgu izglītību kopumā?
10. Kādu atgriezenisko saikni Jūs vēlētos sagaidīt no Jūsu bērnu vecākiem, lai maksimāli novērstu grūtības un problēmas, kas rodas mācību un audzināšanas procesā?

Tiekoties respondentus informēju, ka esmu Latvijas Universitātes maģistrante. Lūdzu sniegt man atbildes uz aptaujas jautājumiem par skolotāja juridisko kompetenci, jo tas ir nepieciešams mana maģistra darba izstrādē. Norādu, ka respondenta atbalsts man ir ļoti nozīmīgs, jo vēlos noskaidrot domas un skatījumu par pētāmo problēmu. Atbildes būs anonīmas, un tiks ievērots konfidencialitātes princips.

Tāpat arī balstoties uz pētījuma mērķi un hipotēzi, tika izveidoti vecāku aptaujas jautājumi:

1. Sakiet, lūdzu, cik tuvs Jums ir jautājums par pienākumiem un tiesībām? (t.i., vai viegli izprast pienākumu un tiesību būtību?)

2. Vai uzskatāt, ka vecāku pienākumi ir noteicošie bērna audzināšanā?
3. Vai Jūs varētu dalīties savā pieredzē par vecāku pienākumiem ģimenē?
4. Kādas, jūsuprāt, ir vecāku tiesības?
5. Vai jūs esat pietiekami informēts par pienākumu un tiesību jautājumiem?
6. Sakiet, lūdzu, kur jūs ieguvāt šo informāciju?
7. Vai zināšanas un izpratne par pienākumiem un tiesībām palīdz Jūsu ikdienas dzīvē? Raksturojiet, lūdzu, kādu piemēru?
8. Kas, jūsuprāt, ir jāņem vērā sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādes personālu?
9. Kādas grūtības vai problēmas saskatāt vecāku tiesību aspektā? (valstī, pilsētā, pirmsskolas izglītības iestādē).
10. Kas būtu jāzina, jāievēro vecākiem, lai sadarbība ar pirmsskolas izglītības iestādi būtu veiksmīga un rastos kopības izjūta?

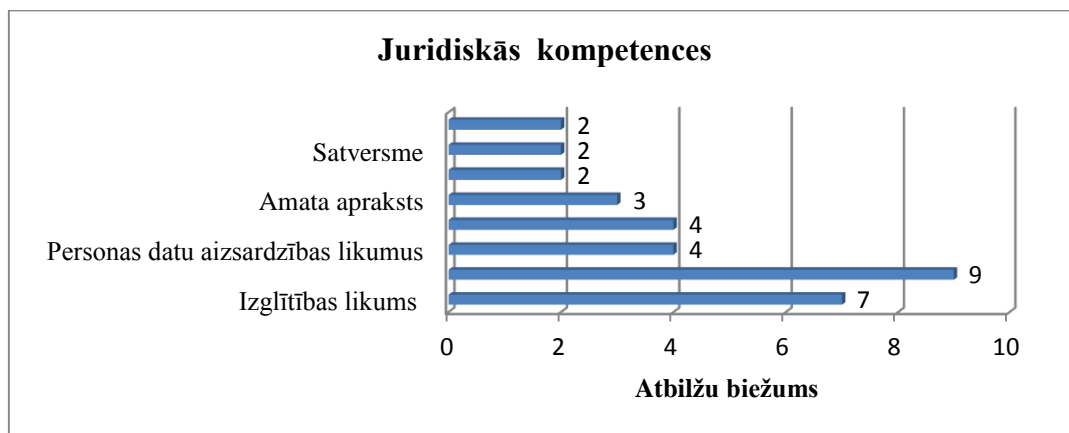
Tikšanās reizē respondentus informēju, ka esmu Latvijas Universitātes maģistrante. Lūdzu atbalstu maģistra darba tapšanas procesā. Lūdzu sniegt man atbildes uz aptaujas jautājumiem par vecāku tiesībām un pienākumiem bērna audzināšanā. Jūsu atbalsts man ir ļoti nozīmīgs, jo vēlos noskaidrot Jūsu domas un skatījumu par pētāmo problēmu. Atbildes būs anonīmas, un tiks ievērots konfidencialitātes princips. Šī aptauja paredzēta mūsdienu aktuālam jautājumam izglītībā: vecāku pienākumi un tiesības pirmsskolas bērna audzināšanas procesā.

Pētījuma sākumā tika izdalītas 60 anketas pirmsskolas skolotājiem un 50 anketas pirmsskolas vecuma bērnu vecāki.

3.2 Pētījumā iegūto datu analīze.

Pirmais no aptaujas jautājumiem tika uzdots ar mērķi noskaidrot, kādas juridiskās kompetences ir pirmsskolas skolotāju darbības pamatā, pēc kurām skolotājs vadās savā ikdienas darbā, mijiedarbojas ar audzināmajiem bērniem, viņu vecākiem un saviem kolēģiem.

Kā liecina iegūtā informācija, 7 no respondentiem norādīja, ka skolotāju darbības pamatā ir Izglītības likums. 9 respondenti nosauca Bērnu tiesību aizsardzības likumu, 4 respondenti nosauca Personas datu aizsardzības likumu un Iestādes iekšējās kārtības noteikumus, 3 respondenti – amata aprakstus. Iestādes nolikumu, Satversmi un vispārējās izglītības likumu minēja pa 2 respondentiem. (skat.3.1.att)

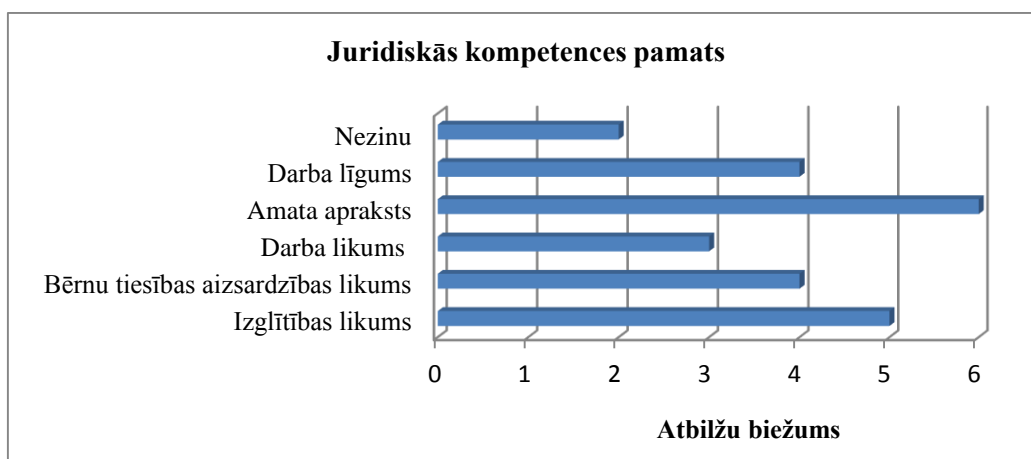
3.1.att. Pirmsskolas skolotāju darbības pamatā esošās juridiskās kompetences.

Tāpat tika nosaukta ANO Konvencija par bērnu tiesībām. Vairāki respondenti minēja, ka galvenais ir bērnu dzīvības un veselības aizsardzība, kas ir ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 6. pants un 17.pants.

Pirmsskolas skolotāju darbības pamatā tika minēta atbildība par savu darbu, tā metodēm, paņēmieniem, rezultātiem un atbilstību realizējamajai programmai.

Pirmsskolas skolotāji tikai 4 reizes norāda, ka realizējot savu pedagoģisko darbību tās pamatā ir skolotāja (savas) tiesības un pienākumi, ko respondenti sīkās nepaskaidro. Tas neļauj pilnība izprast, kādas ir skolotāja zināšanas par savām tiesībām un pienākumiem. Diviem respondentiem bija grūtības atbildēt uz šo jautājumu.

Otrais aptaujas jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu kas, ir juridiskās kompetences pamatā un ko tā ietver sevī.

3.2.att.Pirmsskolas skolotāju juridiskās kompetences pamats.

Atbildot uz šo jautājumu, skolotāji bija izvairīgi. 4 skolotāji norādīja, ka viņu juridiskās kompetences pamatā ir darba līgums. Darba līgums paredz, ka tā ir darbinieka un darba devēja rakstiski noslēgta vienošanās pirms darba uzsākšanas par veicamo darbu un darba samaksu, to pieprasa Darba likums.

Parakstot līgumu, darbinieks apņemas veikt noteiktu darbu un pakļauties noteiktai kārtībai un darba devēja rīkojumiem, savukārt darba devējs apņemas maksāt noteikto algu, kā arī nodrošināt atbilstošus darba apstākļus. Šāda atbilde ir ļoti šaura juridiskās kompetences sastāvdaļa.

6 skolotāji norāda, ka tas ir amata apraksts. Amata apraksts ir darba līguma neatņemama sastāvdaļa, kurš nosaka darbinieka darba pienākumus, darba pienākumu veikšanai nepieciešamo izglītību, darba pienākumu veikšanai nepieciešamās kompetences, atbildību un tiesības. Abas šīs atbildes liecina, ka skolotāji nepamatoti nošķir darba līgumu no amata apraksta, kas liecina par skolotāju zemu kompetenci šajā jautājumā.

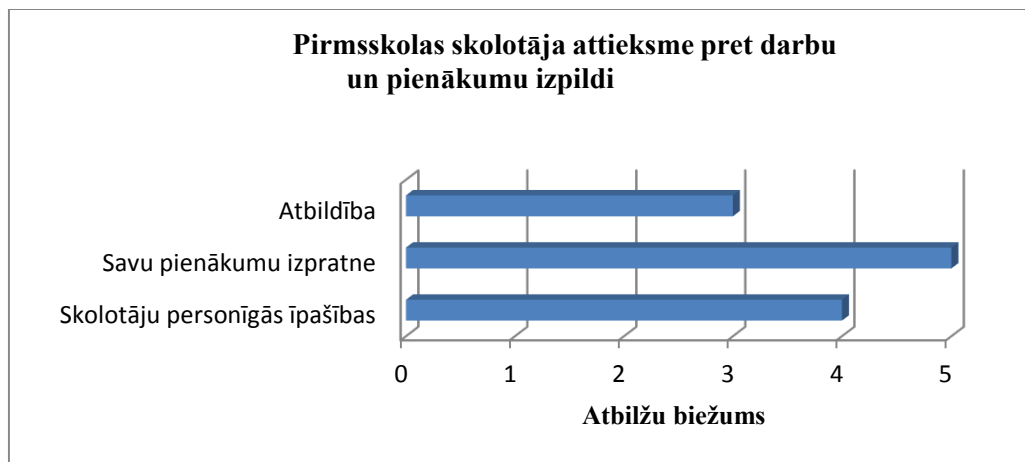
Kā juridiskās kompetences pamatu 5 skolotāji atzīmē Izglītības likumu, 4 skolotāji – bērnu tiesību aizsardzības likumu, un 3 skolotāji – darba likumu.

Pārējās atbildes ir šādas:

- juridiskās kompetences pamatā ir pedagoga atbildības jomu reglamentējošo normatīvo aktu pārzināšana;
- pamatā ir skolotāja vēlme sekot likumdošanai un (vai) interesēties par izmaiņām likumdošanā pie speciālistiem (soc. pedagogs, juristi utt.);
- zināšanas un izpratne par to, kas tev ir jādara kā pedagogam un ko tu vari izmainīt un/vai ietekmēt.

Analizējot iegūtās atbildes var secināt, ka skolotāju informētība par to, kas ir viņu profesionālās darbības juridiskās kompetences pamatā un ko tā ietver sevī, ir nepietiekama.

Trešais jautājums ļāva noskaidrot, ar ko ir saistīta pirmsskolas skolotāja attieksme pret darbu un pienākumu izpildi.

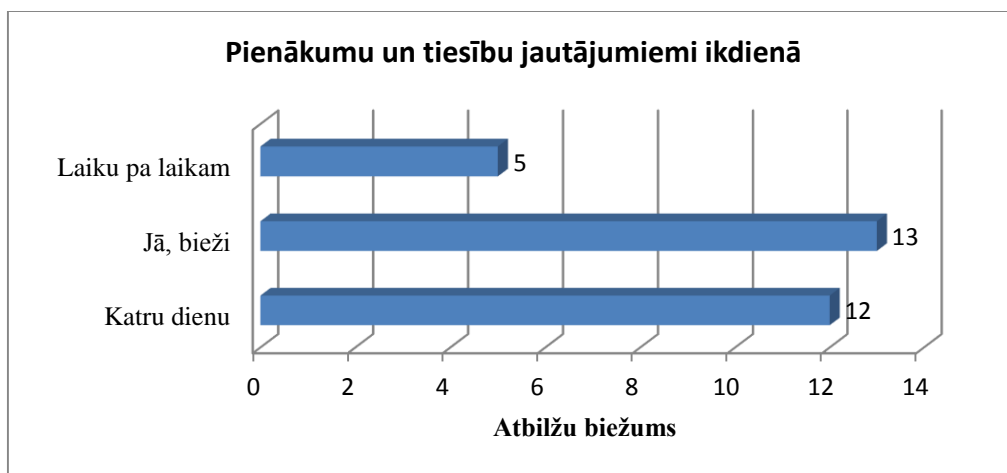

3.3.att. Pirmsskolas skolotāju attieksme pret darbu un pienākumu izpildi.

Atbildot uz šo jautājumu, skolotāji 5 reizes minēja, ka attieksmes pamatā ir savu pienākumu izpratne, 4 skolotāji norādīja, ka tās ir skolotāju personīgās īpašības un 3 skolotāji, ka tā ir atbildība. Pārējie respondenti uzskata, ka pirmsskolas skolotāju attieksmi pret darbu un pienākumu izpildi veido:

- izpratne par skolotāja darbību;
- normatīvo aktu ievērošana;
- cenšanās ievērot bērnu tiesības;
- attieksme pret pašu pedagogu – no valsts puses, no vecākiem un bērniem;
- labi darba apstākļi pedagogiem;
- atalgojums;
- vadības attieksme, mikroklimate kolektīva, vecāku attieksme;
- sadarbības spējas ar vecākiem, administrāciju;
- svarīgi būt novērtētam;
- komandas darba kvalitāte;
- materiāli tehniskās bāzes nodrošinājums pirmsskolas izglītības programmas realizēšanai.

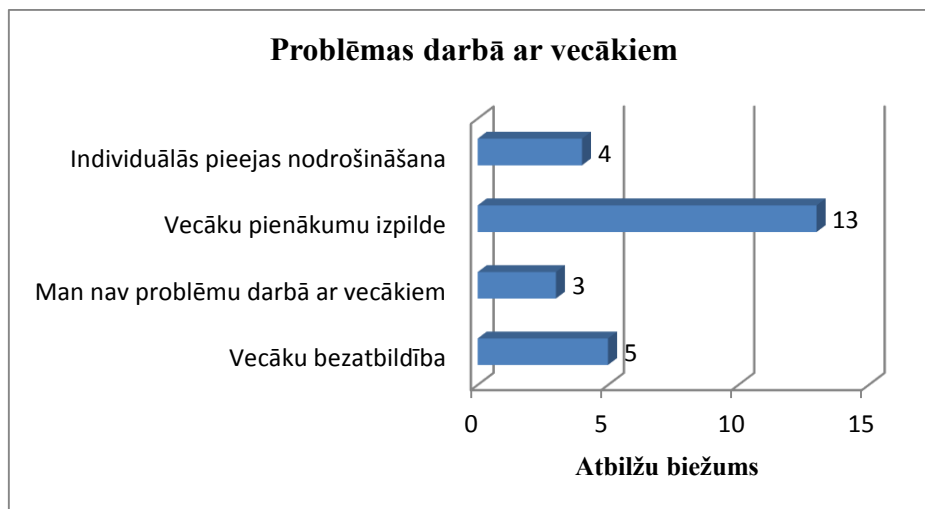
Lai noskaidrotu, vai bieži ikdienas darbā nākas saskarties ar pienākumu un tiesību jautājumiem, tika uzdots nākamais jautājums.

3.4.att. Saskare ar pienākumu un tiesību jautājumiem ikdienas darbā.

Atbildot uz šo jautājumu 12 respondenti norāda, ka ar šiem jautājumiem saskaras katru dienu, Paskaidrojot, ka tā ir ikdiena. Katru dienu darbā ar bērniem skolotāji pavada 12 stundas dienā, kur saskaras ar pienākumiem un tiesībām. 13 respondenti – ka bieži un tikai 5 respondenti ar pienākumu un tiesību jautājumiem saskaras laiku pa laikam.

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kas skolotājiem rada bažas darbā ar vecākiem.

3.5.att.Problēmas darbā ar vecākiem.

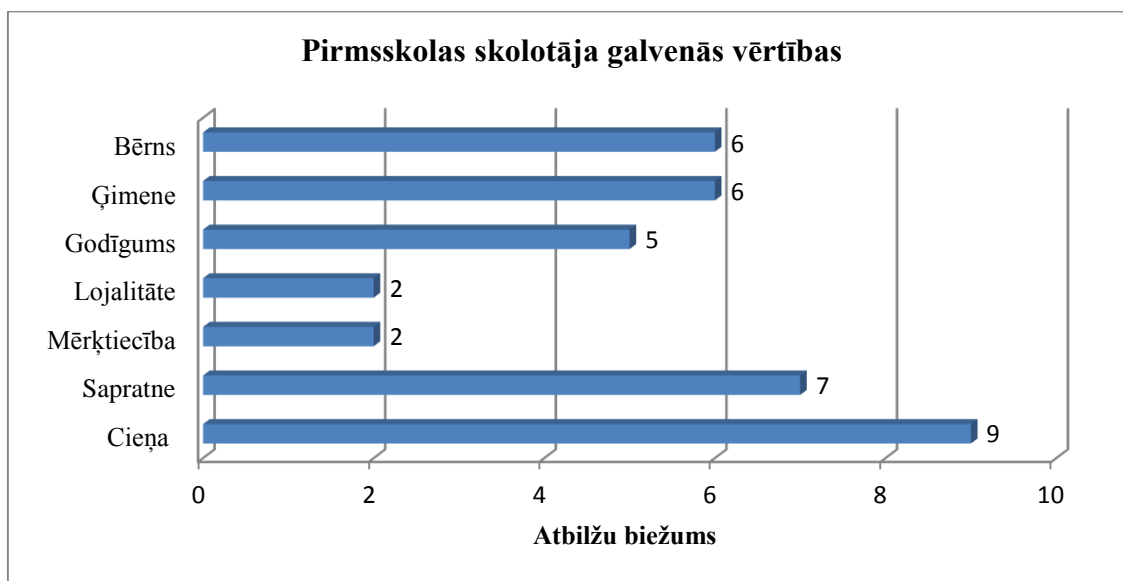
Vecāku pienākumu pildīšana (nepildīšana) respondentu atbildēs tiek minēta 13 reizes, kas liecina, ka šis jautājums ir aktuāls vairāk nekā trešdaļai aptaujāto. 5 reizes respondenti min vecāku bezatbildību. Individuālās pieejas nodrošināšanu kā problēmu, darbā ar vecākiem atzīmē 4 respondenti, kur komentāros arī paskaidro „Tas, ka arvien vairāk, dienu no dienas, ir vērojama

ģimeņu sociālās situācijas pasliktināšanās, kas ietekmē bērnu aprūpi, audzināšanu ģimenē. Vecākiem pirmajā plānā ir elementāras iztikas nodrošināšana, savu sociālo problēmu risināšana (bezdarbs, atkarības, materiālas grūtības). Vecāki nedomā par to, ko redz un dzird viņu bērni, cik daudz viņi iegulda savu bērnu attīstībā, viņu veselības nodrošināšanā utt. Līdz ar to nevar izveidot nekādu produktīvu kontaktu”.

Arī skolotāju tiesību nerespektēšana un vecāku patvaļa rada zināmas problēmas darba ar vecākiem.

Tikai trīs no visiem respondentiem norāda, ka nekas nerada bažas darbā ar vecākiem

Pienākuma apziņa ir cieši saistīta ar vērtībām, kuras ir būtiskas skolotājam. Tāpēc skolotājiem tika uzdots jautājums, kuras no vērtībām ir prioritāras pirmsskolas skolotāja darbā ar bērniem un viņu vecākiem.

3.6.att. Prioritārās vērtības pirmsskolas skolotāja darbā ar bērniem un viņu vecākiem.

Cieņu, kā prioritāro vērtību pirmsskolas skolotāja darbā ar bērniem un viņu vecākiem norāda 9 respondenti, sapratni – 7 respondenti.

Ģimene un bērns ir vērtība 6 respondentiem. 5 respondenti atzīmē, ka tas ir godīgums, un pa 2 respondentiem, ka tā ir lojalitāte un mērķtiecībā.

Respondenti norada, ka vērtība ir:

- iespēja audzināt krietnus, godprātīgus cilvēkus Latvijas pilsoņus;
- prasme sadarboties ar vecākiem, kolēģiem;
- māka iet uz kompromisu;

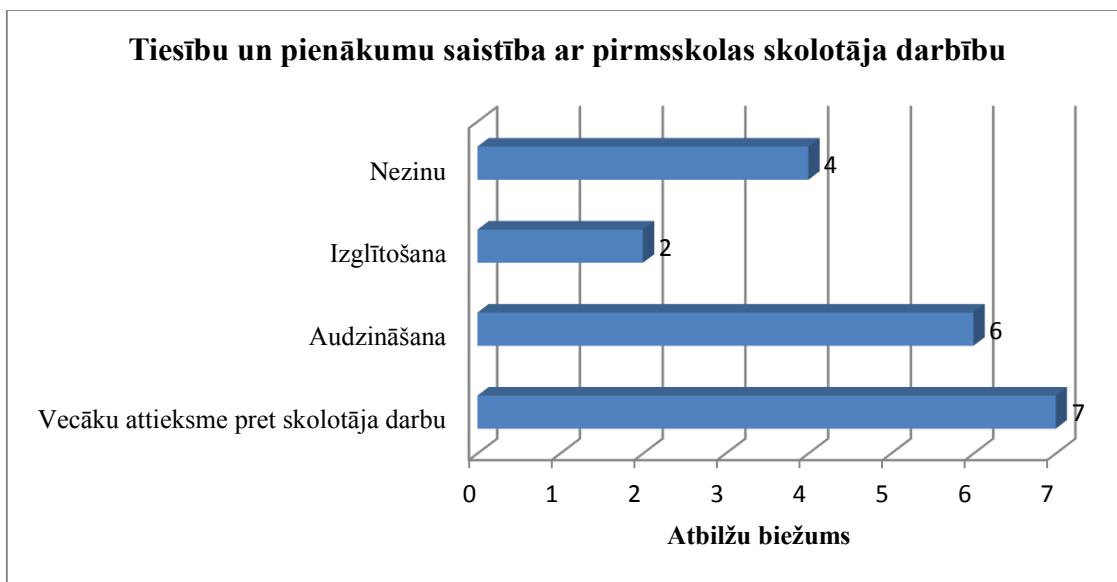
- audzēkņu garīgā un fiziskā attīstība, viņu veselība, pareizas vērtīborientācijas izveidošana;
- vēlme realizēt bērnu pilnvērtīgu izglītošanu un audzināšanu pirmsskolas izglītības iestādē, neskatoties uz to, kas un kādi ir bērna vecāki;
- cilvēciskums.

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kas pēc skolotāju domām ir būtiskākais 21. gadsimta izglītības sistēmā kopumā.

Vairāk kā puse respondentu norāda, ka tā ir datorizācija, kas nodrošina plašu informācijas pieejamību, izglītošanās un pašizglītošanās iespējas, spēja attīstīties dažādos virzienos (Eiropas projekti, starpvalstu programmas). Atbildēs arī tiek norādīts, ka:

- būtiskas ir ētiskās un estētiskās vērtības, to nonivelēšanās;
- atvērtība un dažādības pieņemšana;
- nesakārtots pedagogu darba atalgojums.

Nākamais jautājums ļāva noskaidrot, ar ko jāsaista tiesību un pienākumu jautājums skolotāja ikdienas profesionālajā darbībā.

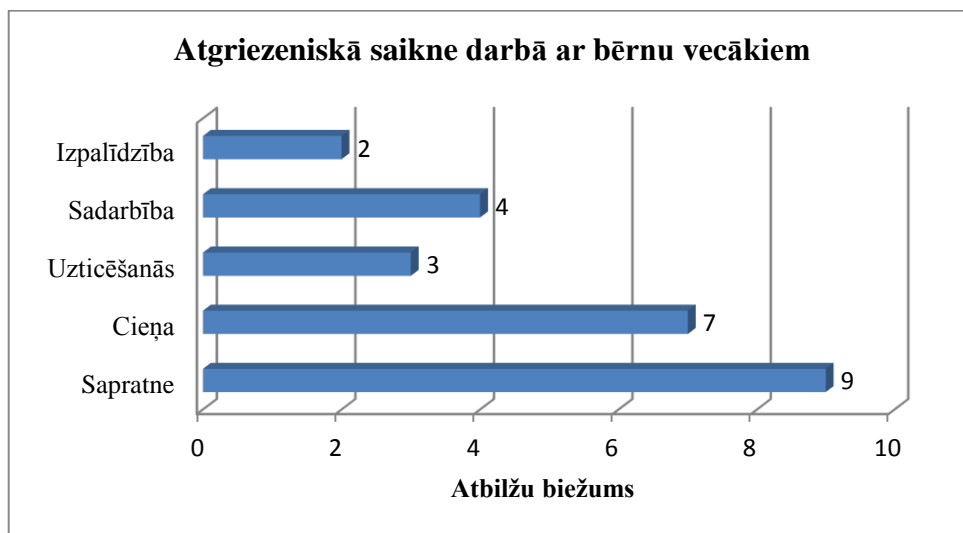
3.7.att. Tiesību un pienākumu saistība ar pirmsskolas skolotāja darbību.

Tiesību un pienākumu jautājums būtu jāsaista ar vecāku attieksmi pret skolotāja darbu, ko norāda 7 respondenti. 6 respondenti norāda, ka tā ir audzināšana. Izglītošana norādīta 2 respondentu atbildēs. Respondenti uzskata, ka:

- tiesību un pienākumu jautājums jāsaista ar katra cilvēka izpratni par to, ka manas tiesības beidzas tur, kur sākas otra cilvēka tiesības, par robežām, kuras es esmu morāli un likumīgi tiesīgs pārkāpt. Pedagoģa loma ir bērnam jau no mazotnes mācīt un ar savu piemēru demonstrēt cilvēka pienākumu un tiesību ievērošanas samērošanu cilvēka dzīvē;
- skolotājam un administrācijai ir jābūt vienotām šajā jautājumā, t.i. izstrādāt skaidru un saprotamu koncepciju tiesību un pienākumu pamatjautājumos.

Visi no 30 aptaujātajiem respondentiem piekrīt atziņai, ka juridiskās zināšanas un prasmes gan skolotājam, gan bērnu vecākiem nodrošina ne tikai veiksmīgu sadarbību, bet arī elastīgu problēmu risināšanu un atvērtu, ilgtspējīgu izglītību kopumā.

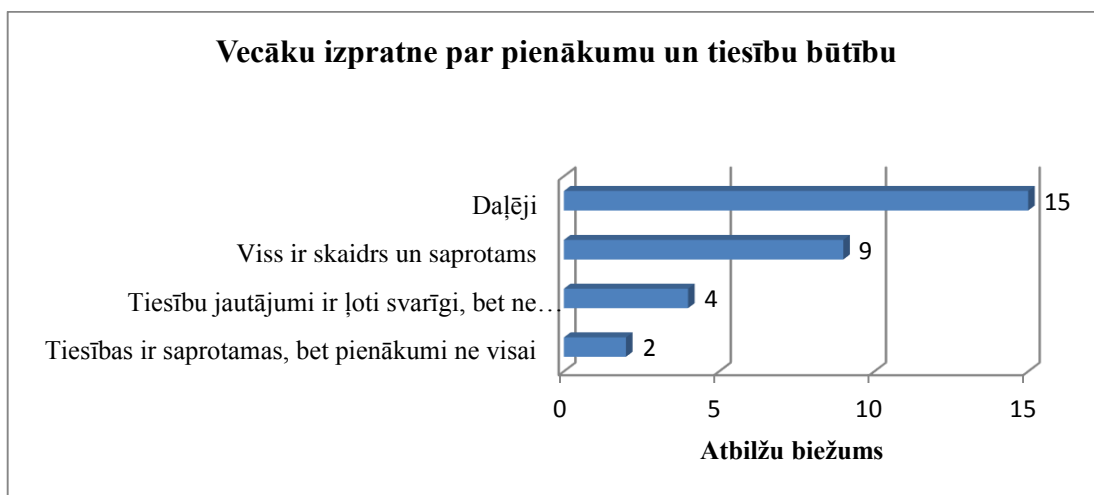
Pēdējais anketas jautājums bija uzdots, lai noskaidrotu, kādu atgriezenisko saikni skolotāji vēlētos sagaidīt no bērnu vecākiem, lai maksimāli novērstu grūtības un problēmas, kas rodas mācību un audzināšanas procesā.

3.8.att. Atgriezeniskā saikne darbā ar bērnu vecākiem.

Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka visvairāk skolotāji sagaida sapratni – 9 respondenti, cieņu – 7 respondenti, uzticēšanos – 3 respondenti, izpalīdzību – 2 respondenti. No vecākiem kā atgriezenisko saikni 4 respondenti vēlas redzēt sadarbību. Pirmsskolas skolotāji kā atgriezenisko saikni norāda vecāku godīgu attieksmi kā pret pedagogu, tā arī pret bērnu, spēju ieklausīties skolotājā, sadzirdēt viņu, ka arī pilnīgākus vecāku priekšstatus par saviem pienākumiem un atbildību.

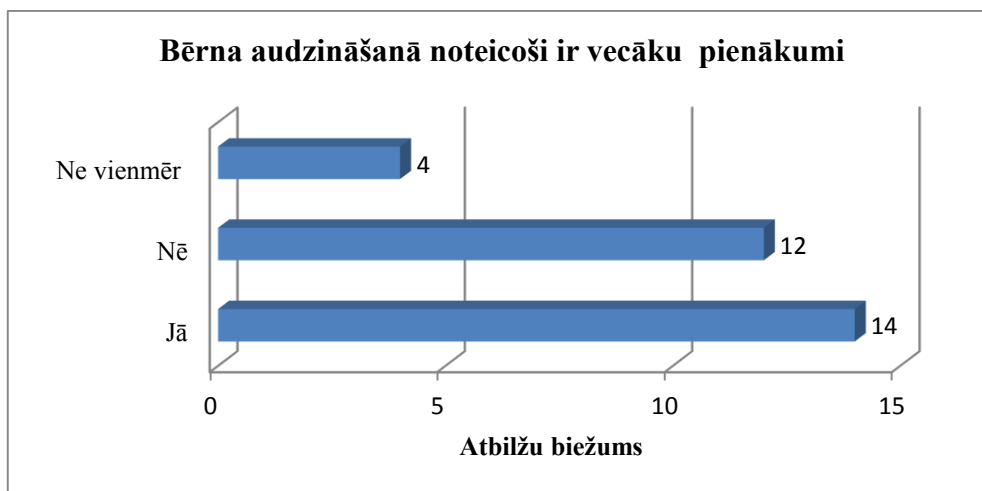
Pētījuma mērķa realizēšanai, aptaujāti tika arī vecāki. Pirmais anketas jautājums tika uzdot, lai noskaidrotu cik tuvs vecākiem ir jautājums par pienākumiem un tiesībām (t.i., vai viegli izprast pienākumu un tiesību būtību).

3.9.att. Vecāku izpratne par pienākumu un tiesību būtību.

Aptaujā iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka pusei no respondentiem, tas ir 15 vecākiem, ir daļēja izpratne par pienākumiem un tiesībām. Viegli izprast pienākumu un tiesību būtību ir 9 respondentiem, kuri arī piezīmē, ka tas ir saistīts ar mani un manu bērnu, vai arī, ja rodas neskaidrības, vecāks griežas pie skolotājas. Tiesību jautājumi ir ļoti svarīgi, bet ne vienmēr saprotami 4 respondentiem un 2 respondentiem tiesības ir saprotamas, bet pienākumi - nepilnīgi.

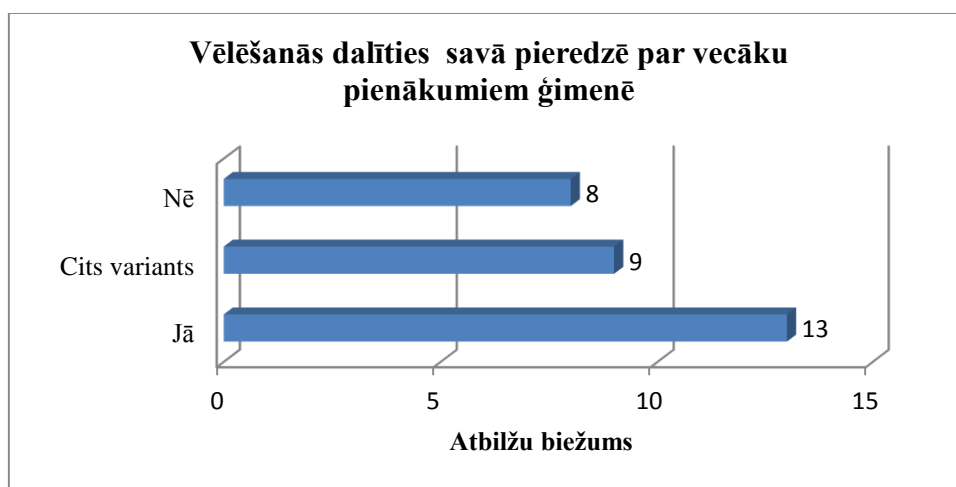
Otrais vecākiem uzdotais jautājums ļāva noskaidrot, vai vecāki uzskata, ka vecāku pienākumi ir noteicošie bērna audzināšanā.

3.10.att. Bērna audzināšanā noteicoši ir vecāku pienākumi.

Vecāku pienākumi ir noteicošie bērna audzināšanā – tā uzskata 14 respondenti, kas ir gandrīz puse no aptaujātajiem. Gandrīz tik pat – 12 respondenti domā, ka vecāku pienākumi nav noteicošie bērna audzināšanā. 4 respondenti norāda, ka tā ir ne vienmēr, piezīmējot, ka ne vienmēr vecāku tiesības un pienākumi ir noteicošie un ka lielu ietekmi dod pirmsskolas skolotāji un audzēkņi, ka arī “slikti gēni”.

Nākamais anketas jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu vai vecāki varētu dalīties savā pieredzē par vecāku pienākumiem ģimenē.

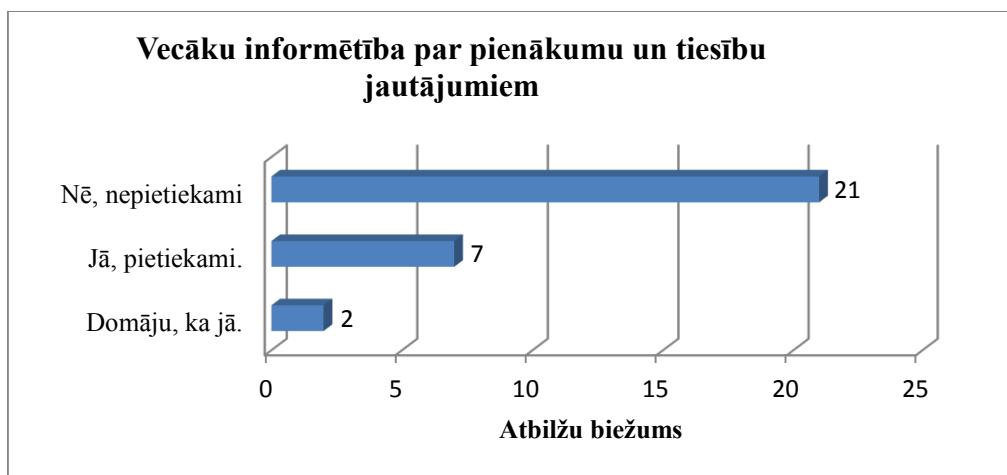

3.11.att. Vēlēšanās dalīties savā pieredzē par vecāku pienākumiem ģimenē.

Vecāku sniegtās atbildes liecina, ka 13 respondenti varētu dalīties savā pieredzē par vecāku pienākumiem ģimenē, savukārt 8 respondenti nevarētu (varbūt arī nevēlētos) to darīt. 9 respondenti nebija izpratuši jautājumu un viņu sniegtās atbildes neatbilda jautājuma tēmai.

Ceturtais jautājums vecākiem tika uzdots, lai noskaidrotu kādas ir viņu (vecāku) tiesības. Atbildes dalījās divās daļās. Daļa vecāku norāda, ka tās tiesības saņem informāciju par bērna panākumiem pirmsskolas izglītības iestādē un rūpēties par saviem bērniem. Ne mazāk svarīga vecākiem ir sava bērna aizsardzība, gan fiziskā, gan emocionālā jomā.

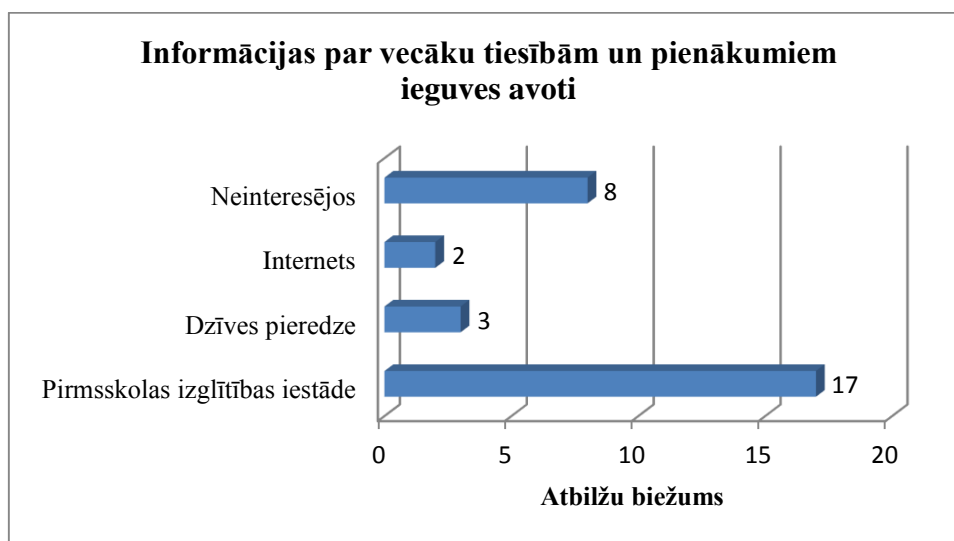
Piektais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu vai vecāki ir pietiekami informēti par pienākumu un tiesību jautājumiem.

3.12.att. Vecāku informētība par pienākumu un tiesību jautājumiem.

Par pienākumu un tiesību jautājumiem pietiekami informēti ir 7 respondenti, 2 respondenti nav īsti pārliecināti, bet domā, ka ir pietiekami informēti. Savukārt, par pienākumu un tiesību jautājumiem pietiekami, ka paši izvērtē, nav i informēts 21 respondents, kas ir divas trešdaļas no aptaujātajiem. Daži no tiem atbildēs arī pamato, kas reti notiek sapulces pirmsskolas izglītības iestādēs par tiesībām un pienākumiem.

Sestais jautājums tika izdots, lai noskaidrotu, kur vecāki gūst informāciju par pienākumu un tiesību jautājumiem.

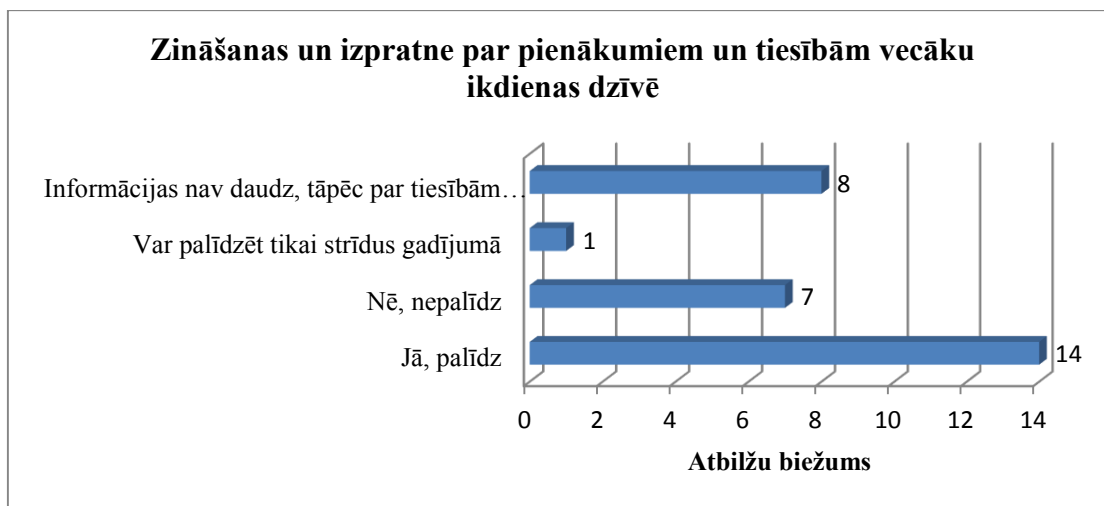

3.13.att. Informācijas par vecāku tiesībām un pienākumiem ieguves avoti.

Pirmsskolas izglītības iestādi, kā informācijas avotu norāda 17 respondenti, proti tās ir skolotājas, sociālais darbinieks, vecāku sapulces un informatīvie materiāli. 3 respondenti norāda,

ka informāciju gūst no citu dzīves pieredzes un 2 respondenti – no interneta. Satraucoši ir tas, ka 8 respondentus šis jautājums nemaz neinteresē.

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu vai zināšanas un izpratne par pienākumiem un tiesībām palīdz vecākiem ikdienas dzīvē. Atbildi bija piedāvāts raksturot ar kādu piemēru.

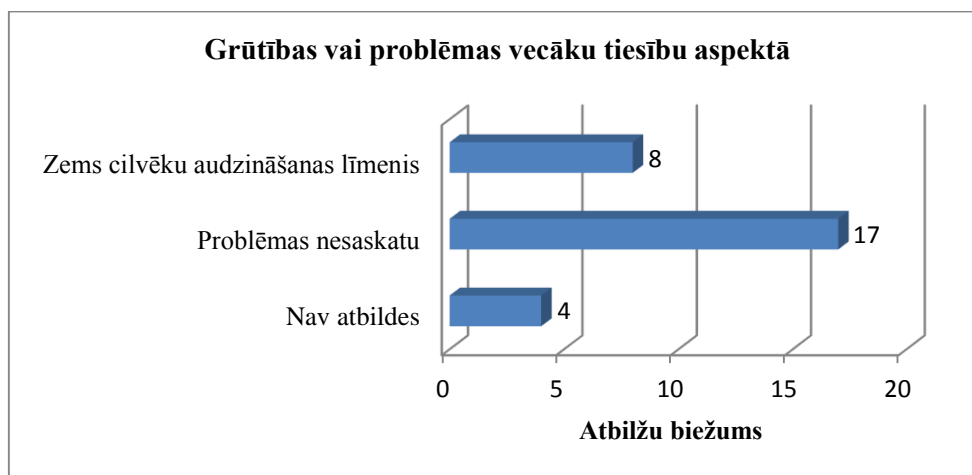
3.14.att. Zināšanas un izpratne par pienākumiem un tiesībām vecāku ikdienas dzīvē.

Zināšanas un izpratne par pienākumiem un tiesībām palīdz 14 respondentiem ikdienas dzīvē. Komentējot savas atbildes vecāki norāda, ka, piemēram, pienākums ir rūpēties par bērna dienas režīma ievērošanu brīvdienās, rūpēties par veselības saglabāšanu un nostiprināšanu. 8 respondenti atzīme, ka informācijas nav daudz, tāpēc par tiesībām zinu ļoti maz. 7 respondenti zināšanas un izpratne par pienākumiem un tiesībām nepalīdz viņu ikdienā. Viens respondents norada, ka šīs zināšanas var palīdzēt tikai strīdus gadījumā.

Nākamais jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kas, pēc vecāku domām, ir jāņem vērā sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādes personālu. Analizējot saņemtas atbildes, var secināt, ka atbildes sadalās aptuveni vienādi un tās ir šādas:

- sapratne un cieņa;
- ja rodas domstarpības, to risinājumi tiek meklēti dialoga ceļā;
- reālas iespējas un vēlme sadarboties, palīdzēt bērnam;
- sabiedrībā pieņemtās kultūras normas;
- sadarbojoties ar pirmsskolas izglītības iestādi jāakceptē iestādes prasības;
- jāņem vērā, ka mēs visi esam cilvēki un varam risināt jebkādu problēmu.

Lai noskaidrotu kādas grūtības vai problēmas vecāki saskata tiesību aspektā (valstī, pilsētā, pirmsskolas izglītības iestādē), tika uzdots aptaujas nākamais jautājums.

3.15.att. Grūtības vai problēmas vecāku tiesību aspektā.

Grūtības vai problēmas vecāku tiesību aspektā nesaskata 14 respondenti. To, ka vecākiem ir zems audzināšanas līmenis, norāda 8 respondenti. Četriem respondentiem bija grūtības atbildēt uz šo jautājumu.

Pēdējais aptaujas jautājums tika uzdots, lai noskaidrotu, kas būtu jāzina, jāievēro vecākiem, lai sadarbība ar pirmsskolas izglītības iestādi būtu veiksmīga un rastos kopības izjūta.

Analizējot rezultātus var secināt, ka sadarbība ar pirmsskolas izglītības iestādi būs veiksmīga, ja vecāki:

- apmeklēs pirmsskolas izglītības iestādē organizētos pasākumus;
- uzturēs ciešu kontaktu ar personālu;
- ievēros pirmsskolas izglītības iestāde nepieciešamos noteikumus, iekšējās kārtības noteikumus;
- savlaicīgi saņems informāciju par bērna panākumiem, problēmām;
- respektēs ne tikai savas, bet arī citu tiesības;
- izrādīs cieņu pret skolotāja darbu.

Apkopojot iegūtos rezultātus var secināt, ka juridiskās kompetences esamība pirmsskolas skolotājiem vairāk ir teorētiska, kas netiek pilnvērtīgi realizēta ikdienas pedagoģiskajā procesā, savukārt bērnu vecākiem juridiskā kompetence ir zemā līmenī.

3.3 Bērnu vecāku un pirmsskolas skolotāju juridiskās kompetences pilnveides programmas izstrāde

Veicot juridiskās kompetences teorētisko aspektu izvērtēšanu un nosakot tās esamību vai arī trūkumu pirmsskolas skolotājiem un bērnu vecākiem, tika atlasīti kritēriji, par kuriem būtu nepieciešams informēt vai arī izglītot abas pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā iesaistītās puses. Pedagogam ļoti elastīgi jānovērtē, kura no sadarbības formām ar katru ģimeni un kurā situācijā būs visefektīvākā. Nav sliktu vai labu sadarbības formu, ir tikai īstajā laikā un pareizajā situācijā izmantotas formas. Pedagogam vienmēr jāatceras, ka jebkura tikšanās ar vecākiem ir ļoti būtiska sadarbības veidošanā, un tāpēc vienmēr jāatrod laiks jēgpilnai sarunai ar vecākiem.

Darbā ar vecākiem var izmantot individuālās, grupālās un frontālās darbības formas:

- individuālās – rakstiska, telefoniska, elektroniska sazināšanās; atbildes uz jautājumiem; vecāku uzaicinājums uz pirmsskolas izglītības iestādi; individuālās konsultācijas; pārrunas ar vecākiem;
- grupālās – grupas/Iestādes vecāku sapulce; Iestādes vecāku komiteja/dome; grupu konsultācija;
- frontālās – vecāku kopsapulce; ģimeņu vakari; svētki; sporta pasākumi; pasākumu kopapmeklējums; pedagoģiskās izglītības pasākumi, tikšanās ar psihologu, bērnu tiesību speciālistu utt.

Praktiskās darbības pieredze rāda, ka atsevišķas darba formas, salīdzinājumā ar citām, tomēr dod lielāku efektu. Tās ir :

- diskusijas, situāciju spēles, kurās piedalās vecāki, skolotāji, ja iespējams, arī kāds jurists vai bērnu tiesību aizsardzības pārstāvis. Šajos pasākumos tiek apspriests, izspēlēts, modelēts, kā likumdošanas normas darbojas vai nedarbojas dzīvē;
- izstrādāt konkrētu rīcību „pa soļiem” no vecāku un pirmsskolas skolotāju puses dažādu sarežģītu konfliktsituāciju risināšanai;
- lekcija, informatīvie materiāli ar informāciju par juridiskajiem aspektiem, piemēram, Iestādes iekšējās kārtības noteikumi uti.;
- mazās pedagoģiskās padomes sēdes (lielākām grupām) vai pedagogu komandu darbs (individuālam darbam), piesaistot speciālistus un pārrunājot pedagoģiski grūtas situācijas, kuru risināšanu atvieglo zināšanas likumdošanā un rīcība saskaņā ar likuma normām.

Skolotājam jābūt profesionālim un jāspēj stāvēt pāri sadzīvīskām ķildām, vecāku augstprātībai, zināšanu trūcumam, personiskai nepatīkai pret kādu. Ir jāatrod ceļš pie katras ģimenes, jānovērtē, kāds audzināšanas stils un metodes valda bērna ģimenē. Jāatceras, ka reālajā dzīvē ideālu ģimeņu nav daudz, vecāki, audzinot bērnus, mēdz kļūdīties, arī skolotāji dažkārt mēdz kļūdīties, tāpēc svarīgi izvērtēt savu rīcību un atklātā sarunā atzīt savas kļūdas. Tad pastāv iespēja, ka vecāki novērtēs godprātīgu, iejūtīgu un taisnīgu skolotāju.

Lai tikšanās ar vecākiem noritētu pēc iespējas produktīvi, ir jāveic noteikti priekšdarbi, jo bez to veikšanas var neizdoties pats ieplānotais pasākums un zust vecāku vēlme pirmsskolas izglītības iestādē organizētos šāda veida pasākumus apmeklēt vispār.

Sabiedrībā pastāvošās situācijas dēļ, skolotājam ir jābūt ļoti tolerantam, uzmanīgam, jo ir vērojams augsts atsevišķu tās locekļu jutīgums. Tāpēc:

- Tikšanās jāplāno tā, kā gatavotos nopietnai mācību nodarbībai. Izstrādājiet savu stāstījumu, īpašu uzmanību pievēršot jautājumiem, kurus vēlaties apspriest, un informācijai, ko sniegsiet vecākiem.
- Laikus skaidri definējiet sev tikšanās nolūku. Vai tai ir informatīvs raksturs, vai tā būs saruna par kādu konkrētu problēmu.
- Sarunai ieplānojiet konkrētu laiku un centieties to ievērot. Ja šajā laikā neesat sasniedzis paredzēto, norunājiet nākamo tikšanos, jo svarīgi respektēt vecāku laiku.
- Izrakstiet jautājumus, kurus vēlaties uzdot, lai ievāktu informāciju. Nepaļaujieties uz atmiņu.
- Esiet iejūtīgs pret nepilnām ģimenēm, audžuvecākiem, vecvecākiem un bērniem no bērnunama.
- Jāatceras, ka vecāki ir noraizējušies, pat vairāk nekā jūs. Jūs nosakāt šo situāciju. Negaidiet, lai tikšanās vadību uzņemas vecāki! Tas ir jūsu pienākums.
- Nekad neizvirziet problēmu, nepastāstot, kā jūs to esat mēģinājis un turpināsiet risināt! Iesakiet, ko vecāki varētu darīt lietas labā, palūdziet arī vecākus izteikt savus priekšlikumus.
- Rūpīgi ieklausieties vecāku teiktajā, noskaidrojiet jautājumus, lai nerastos pārpratumi sarunas laikā. Esiet skaidrībā par to, ko vecāki no jums sagaida. Ja tas nesaskan ar reālajām iespējām, pasakiet to! Sarunas beigās summējiet teikto un norunāto.
- Būt vecākiem ir ļoti sarežģīti. Skolotājs, kurš vaino vecākus bērna problēmā, iespējams, pats nav bijis vecāks. Apstākļi var būt dažādi, un vecāki parasti pūlas, cik vien var.

Savukārt dažreiz vecāki uzskata, ka bērna problēmā vainojams skolotājs. Mēs zinām, ka tā nav taisnība. Visi šai procesā iesaistītie ir vienlīdz atbildīgi, un visiem ir jāsadarbojas.

- Tiekoties ar nelabvēlīgi noskaņotiem vecākiem, ļaujiet viņiem visu izteikt! Pajautājiet, kas tieši vecākus nomāc, un uzmanīgi noklausieties. Tad mierīgā balsī atkārtojiet situāciju, pievienojot savu viedokli. Ieturiet mieru. Ja tomēr sarunu grūti vai pat neiespējami turpināt, izbeidziet to un iesakiet citu tikšanās reizi.

Vecāki jāinformē par to, ka bērns var griezties pēc palīdzības pie pirmsskolas skolotāja.

Izglītības iestādes un ģimenes atbildības jomas audzināšanā nosaka :

- ANO Konvencija par bērnu tiesībām;
- izglītības likums;
- bērnu tiesību aizsardzības likums;
- civillikuma 1. daļa „Ģimenes tiesības”;
- bāriņtiesu likums;
- likums „Par pašvaldībām”;
- sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums.

Lai pilnveidotu skolotāju un vecāku juridisko kompetenci, visefektīvāk ir aicināt konkrētas jomas speciālistu, kas izskaidrotu:

Bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pamatprincipi atbilstoši starptautiskajām Latvijas tiesību normām

ANO Konvencija par bērna tiesībām

- ANO Konvencijas par bērna tiesībām vispārējie principi;
- bērna tiesības.

Bērnu tiesību aizsardzības sistēma Latvijas Republikā.

- Bērnu tiesību aizsardzības likums;
- bērnu tiesību aizsardzības likuma pamatprincipi;
- valsts un pašvaldību pienākumi bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā;
- citi normatīvie akti bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- vecāku un bērnu tiesības un pienākumus.

Latvijas normatīvajos aktos ietvertie pamatprincipi par vecāka un bērna personiskajām attiecībām. Vecāku pienākumi pret bērnu. (Atbilstoši Civillikuma noteikumiem vecāku pienākums ir rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās.)

- Vecāka un bērna personiskās attiecības.
- Vecāku pienākumi pret bērnu un atbildība par šo pienākumu nepildīšanu.
- Bērna tiesības un bērna pienākumi.
- Bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpes formas, atbalsta pakalpojumi un sociālas garantijas.
- Vardarbība pret bērnu, tās veidi un pazīmes.
- Vardarbība pret bērnu, tās veidi, pazīmes, sekas.
- Vardarbības pret bērnu veidi.
- Vecāku nolaidība.
- Emocionāla vardarbība pret bērnu.
- Fiziska vardarbība pret bērnu.
- Seksuāla vardarbība pret bērnu.
- Vardarbības pret bērnu riska faktori.
- Vardarbība bērna ģimenē (vardarbība vecāku starpā, pret partneri), tās veidi, pazīmes, sekas.
- Vardarbības radītās sekas cietušajam pieaugušajam un bērnam/-iem.
- Vardarbīga vecāka saskarsmes tiesības ar bērnu, to ierobežojumi.
- Starpinstitucionālā sadarbība bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā
- Institūcijas un speciālisti, kas ir iesaistīti vardarbības pret bērnu risināšanas gadījumos.
- Ziņošana par vardarbības gadījumiem.
- Institūcijas, kas ir iesaistītas vardarbības pret bērnu risināšanas gadījumos, to loma, tiesības, pienākumi un funkcijas.
- Speciālistu pienākumi, tiesības, kompetences robežas, strādājot ar vardarbībā cietušo bērnu.
- Ziņošana par vardarbības gadījumiem.

Izglītības likums(51., 52. pants):

- pedagoga vispārīgie pienākumi;
- pedagoga atbildība par savu darbu, tā metodēm, paņēmieniem un rezultātiem;
- pedagoga tiesības.

NOBEIGUMS

Izglītības procesa organizācija iestādē notiek atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Pirmsskolas skolotāju darbības pamatā ir tās juridiskās kompetences, kuras skar viņa attiecības ar darba devēju, attiecības ar bērniem, viņu vecākiem un kolēģiem un tas ir ANO Konvencija par bērnu tiesībām, Satversme, Vispārējās izglītības likums, Izglītības likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Personas datu aizsardzības likumus, iestādes nolikums, iestādes iekšējās kārtības noteikumi, amata apraksts.

Pirmsskolas skolotāju atbildēs vērojama tendence par savas juridiskās kompetences pamatu norādīt kādu nelielu daļu no visa likuma, kaut arī tas skar visu likumu kopumā. Piemēram, daži skolotāji uzskata, ka viņu juridiskās kompetences pamatu veido amata apraksts, daži – ka darba līgums. Tajā pašā laikā neviens nenorada, ka amata apraksts ir darba līguma neatņemama sastāvdaļa un to pieprasa Darba likums.

Pirmsskolas skolotāja attieksme pret darbu un pienākumu izpildi ir saistīta ar savu pienākumu izpratni, skolotāja personīgajām īpašībām un atbildību, atalgojumu, komandas darba kvalitāti.

Pirmsskolas skolotājam ikdienas darbā nākas saskarties ar pienākumu un tiesību jautājumiem ik uz soļa – vai tas ir darbs ar bērniem, vai ar vecākiem. Tomēr nereti skolotājiem rodas jautājumi kas rada bažas darbā ar vecākiem. Visbiežāk tā ir vecāku pienākumu nepildīšana, vecāku bezatbildība, skolotāju tiesību nerespektēšana, ka arī vecāku patvaļa.

Lai pirmsskolas pedagoģiskais process noritētu veiksmīgi, tam jābūt balstītam uz vērtībā un pēc skolotāju domām šīs vērtības ir ģimene, bērns, cieņa, sapratne, godīgums, lojalitāte, mērķtiecība un sadarbības prasmes.

Laikam ejot vērtības tomēr mainās, un pēc skolotāju domām būtiskākais 21. gadsimta izglītības sistēmā kopumā ir plašā informācijas pieejamība (datorizācija), izglītošanās un pašizglītošanās iespējas, spēja attīstīties dažādos virzienos un ētisko un estētisko vērtību nonivelēšanās.

Pirmsskolas skolotāji uzskata, ka tiesību un pienākumu jautājums skolotāja ikdienas profesionālajā darbībā jāsaiesta ar vecāku attieksmi pret skolotāja darbu, bērnu audzināšanu un izglītošanu. Juridiskās zināšanas un prasmes gan skolotājam, gan bērnu vecākiem nodrošina ne tikai veiksmīgu sadarbību, bet arī elastīgu problēmu risināšanu un atvērtu, ilgtspējīgu izglītību kopumā.

Tāpēc ir svarīgi nodrošināt atgriezenisko saikni, un skolotāji vēlētos sagaidīt no bērnu vecākiem to kā lielāku sapratni, cieņu pret viņu darbu, uzticēšanos un vēlmi sadarboties.

Pētījuma mērķa realizēšanai, aptaujāti tika arī vecāki. Izmantojot aptauju tika noskaidrots vai vecākiem ir viegli izprast jautājums par pienākumiem un tiesībām, to būtību. Pusei no respondentiem, tas ir 15 vecākiem, ir daļēja izpratne par pienākumiem un tiesībām. Tas skaidrojams ar faktu, ka daļa respondentu nāk no sociāli nelabvēlīgas vides, jo 12 no tiem uzskata, ka vecāku pienākumi nav noteicošie bērna audzināšanā un ka audzināšanu ietekmē “slikti gēni”, tāpēc dalīties pieredzē par vecāku pienākumiem ģimenē, nevēlas.

Noskaidrotu kādas ir vecāku tiesības, atbildes dalījās divās daļās. Daļa vecāku norāda, ka tās ir tiesības saņemt informāciju par bērna panākumiem pirmsskolas izglītības iestādē un rūpēties par saviem bērniem. Ne mazāk svarīga vecākiem ir sava bērna aizsardzība, gan fiziskā, gan emocionālā jomā.

Šāds atbilžu sadalījums liecina par vecāku nepietiekamu informētību par pienākumu un tiesību jautājumiem, par ko liecina 21 respondenta atbildes.

Vecāki (17 respondenti) kā informācijas avotu, kur gūst informāciju par tiesību un pienākumu jautājumiem, norāda pirmsskolas izglītības iestādi, proti tās ir skolotājas, sociālais darbinieks, vecāku sapulces un informatīvie materiāli. Tas liecina, ka vai nu vecāki pavirši attiecas pret sniegto informāciju, vai arī sniegtās informācijas apjoms nav pilnīgs. Šāda situācija neveicina pilnvērtīgas izpratnes par pienākumiem un tiesībām veidošanos.

Grūtības vai problēmas vecāku tiesību aspektā nesaskata 14 respondenti. Pārējie vecāki norāda, ka situāciju sarežģī pašu vecāku zemais audzināšanas un izglītības līmenis.

Veiksmīgas sadarbības ar pirmsskolas izglītības iestādi veidošanai vecākiem būtu nepieciešams apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādē organizētos izglītojošos pasākumus, uzturēs ciešu kontaktu ar skolotāju, administrāciju, respektēs ne tikai savas, bet arī citu tiesības.

Apkopojot iegūtos, rezultātus var secināt, ka juridiskās kompetences esamība pirmsskolas skolotājiem vairāk ir teorētiska, kas netiek pilnvērtīgi realizēta ikdienas pedagoģiskajā procesā, savukārt bērnu vecākiem juridiskā kompetence ir zemā līmenī.

Abas respondentu grupas apzinās, ka normatīvos aktus ir, jāzina, daži tos var nosaukt, bet to saturu komentēt nespēj.

Pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze apstiprinājās, jo pētījuma dati liecina, ka pirmsskolas skolotājiem un bērnu vecākiem ir nepilnīgas zināšanas tiesiskajos jautājumos, kas atspoguļojas abu pušu prasmē/neprasmē risināt jautājumus un attieksmēs šo procesu ietvaros.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Albrehta Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga. 104 lpp.
2. Andersone, R. (2010). *Skolotāju profesionālā kompetence sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai*. Latvijas Universitātes raksti, 747. sējums, 8. - 19. lpp.
3. Bāreņtiesu likums. (skatīts 10.10.2014) <http://likumi.lv/doc.php?id=139369>
4. Bērnu tiesību aizsardzības likums. (skatīts 10.10.2014) <http://likumi.lv/doc.php?id=49096>
5. Bērnu tiesību konvencija. (skatīts 10.10.2014) <http://likumi.lv/ta/id/270592-bernu-tiesibu-konvencija>
6. Bohlin K., Ryuon K. (1999). *Building Character in Schools*. San Francisco: 65-66p.
7. Boyatzis, R.E. (1982). *The competent manager: a model for effective performance*. London: Wiley
8. Bryman. *Qualitative Research 2011*. (skatīts 10.03.2015) <http://www.sagepublications.com/>
9. Carr D. *Personal and Professional values in Teaching*. New York, London: Springer. 74 p
10. *Civillikums* <http://likumi.lv/doc.php?id=90223>
11. Coolahan J. (skatīts 20.03.2015) *Teacher Education and the Teaching Career in an Era of Lifelong Learning 2002* http://www.oecd-ilibrary.org/education/teacher-education-and-the-teaching-career-in-an-era-of-lifelong-learning_226408628504?crawler=true
12. Čehlovs, M., Čehlova, Z. (2010). *Skolotāja pedagogiskās kompetences teorētiskie pamati*. Latvijas Universitātes raksti. 747. sēj. 57. - 63. lpp.
13. Černova E. (2003). *Praktikums pirmsskolas sadarbības pedagogijā*.
14. Dauge A. (1928) *Audzināšanas ideāls un īstenība*. Cēsis: O. Jēpes apgādībā.
15. Dēķens K. (1919) *Rokasgrāmata pedagogijā*. R. 114.-115.lpp.
16. Dombrovska, R.L. (2009). *Cilvēkresursu kapitāla vadība*. Rīga. Zvaigzne ABC. 212 lpp.
17. Erpenbeck J. (2006). *Metakompetenzen und Kompetenzentwicklung*. Berlin .
18. Erpenbeck, J., Heyse V. (2007). *Die Kompetenzbiographie. Wege der Kompetenzentwicklung*. Münster : Waxmann Verlag. 496 lpp.
19. Erpenbeck, J., Rosenstiel, L.von. (2003) *Handbuch Kompetenzmessung*. Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag, 2003.

20. Esmāne, T. (2014) *5-6 gadīgu bērnu vecāku juridiskā kompetence*. Izglītība ilgtspējīgai attīstībai. Latvijas starp augstskolu pedagoģijas un izglītības zinātnes maģistru otrie lasījumi Rēzekne. RA
21. European Commission (2005). (skatīts 10.03.2015) *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*. European Commission expert group on teachers and trainers. http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf
22. Garleja, Rasma. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga. RaKa. 199 lpp.
23. Geske A., Grīnfelds A. (2001). *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. – Rīga. RaKa. 108 lpp.
24. Geske, A., A. Grīnfelds. (2006). *Izglītības pētniecība*. LU Akadēmiskais apgāds.
25. Homiča, A. (2009). *Konstruktīvisma pieeja profesionālās fiziskā sagatavotības kompetences pilnveidē Latvijas Policijas akadēmijas studentiem*. Promocijas darbs. Latvijas sporta akadēmija. Rīga.
26. *Izglītība ilgtspējīgai attīstībai*.
(skatīts 10.03.2015) <http://www.unesco.lv/lv/izglitiba/izglitiba-ilgtspejigai-attistibai/izglitiba-ilgtspejigai-attistibai-1/>
27. *Izglītības attīstības nostādnes 2014.- 2020. gadam* (skatīts 10.03.2015) http://www.izm.gov.lv/upload_file/2013/IAP_2020_projekts_pa.pdf
28. *Izglītības likums* (skatīts 10.03.2015) <http://likumi.lv/doc.php?id=50759>
29. Jansone-Ratnika N. (2013). *Tēva pedagoģiskā kompetence mūsdienu ģimenē* Promocijas darbs. 2013.
(skatīts 16.02.2015) http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dokumenti_un_tiesibu_akti/teva_pedagogiska_komp.pdf
30. *John Dewey Democracy and Education* (1916)
(skatīts 16.02.2015) http://www.stephenhicks.org/wp-content/uploads/2011/09/dewey_john-poe.pdf
31. *Joint Progress Report Key competences „Education and Training”* Official Journal of the European Union (skatīts 16.02.2015) <http://www.ecvet-team.eu/de/system/files/documents/74/key-competences-vet-2020.pdf>
32. Komenskis, J., A. (1992). *Lielā didaktika*. Zvaigzne. 232 lpp.

33. Kristapsone S. (2008) *Zinātniskā pētniecība studiju procesā: mācību grāmata augstskolu sociālo zinātņu studiju programmu studentiem*. R.: Turība. 349 lpp.
34. Kukele D. (2002.) *Skolvadība: Pedagoģiskā procesa tiesiskie pamati*. Rīga: RaKa, 428 lpp.
35. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam*.
(skatīts 16.02.2015) http://baltadaba.lv/wp-content/uploads/2013/04/latvija2030_lv.pdf
36. Latvijas Republikas Labklājības ministrija
(skatīts 16.02.2015) <http://www.lm.gov.lv/text/65>
37. Mārtinsone, K., Pipere, A. (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. Rīga: RaKa.
38. Maslo I. zinātniskajā vadībā. Autoru kolektīvs (2006) *No zināšanām uz kompetentu darbību*, Zinātniskā monogrāfija LU Akadēmiskais apgāds, (Maslo I, Tiļļa I., Briške I.
39. Mendela, M., (2009). Autoru kolektīva *Izglītība pārmaiņām: ilgtspējīgas attīstības mācīšanas un mācīšanās rokasgrāmata*. Vides vēstis 72.lpp
40. OECD (2001). *Starting strong. Paris: OECD; The Strategy Unit Realising Britain's potential*.
(skatīts 16.02.2015) http://www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/work_areas/strategic_challenges0208.aspx
41. *Par pašvaldībām* (skatīts 16.02.2015) <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>
42. Skujiņa, V., (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca* : (aut. kol. vad.), Rīga : Zvaigzne ABC. 248 lpp.
43. *Pirmsskolas izglītība un aprūpe Eiropā*: (skatīts 16.12.2014) http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098LV.pdf
44. *Pirmsskolas izglītības iestādes paraugs nolikums* (skatīts 16.12.2014) http://www.ikvd.gov.lv/assets/files/2013/paraugnolikumi_veidlapas/pirmsskolas_PN.docx
45. Pisarenko I. (1981). *Pedagoģiskā ētika*. Rīga: Zvaigzne.
46. Raševska M. (2005). *Psiholoģisko testu un aptauju konstruēšana un adaptācija*. Rīga: SIA „Izdevniecība RaKa”. 270 lpp
47. Rutka, L. (2010). *Pedagoga psiholoģiskā kompetence*. Latvijas Universitātes raksti, 747. Sējums. 170. - 181. lpp

48. *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*(skatīts16.12.2014)<http://likumi.lv/doc.php?id=68488>
49. Stabiņš, J., (2001). *Skolotāja misija*. Rīga. RaKa. 72 lpp.
50. Students, J.A., (1998). *Vispārīgā pārdarītāja 1.d.Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. RaKa. 330 lpp.
51. Šmite. A.,(2004). *Izglītības iestādes vadība*. II daļa. R. RaKa. 2004.
52. Šmite. A.,(2004). *Izglītības iestādes vadība* 3.d. Pedagoģiskā padome. Metodiskais darbs. Pieredze RaKa. 219 lpp.
53. Šmite. A., (2006). *Izglītības iestādes vadība* 5.d. Komanda. Menedžments RaKa. 167 lpp.
54. Tauriņa Ž., (2013). *Skolēna kompetenču pašvērtējums*. R: RaKa. 165 lpp.
55. Tiļļa, I.,(2005). *Sociokultūras mācīšanās organizācijas sistēma*. Rīga: 295 lpp.
56. *Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija*(skatīts16.12.2014)<http://www.bti.gov.lv/>
57. Zelmenis, V., (2000). *Pedagoģijas pamati* RaKa. 291 lpp.
58. Дружилов, С.А., (2010). *Индивидуальный ресурс человека как основа становления профессионализма*: Воронеж: Научная книга,. 260 с.
59. Лефрансуа Г., (2007.). *Психология для учителя*. Санкт-Петербург: Прайм Еврознак. - 576 с.